

JIHLAVA V OBDOBÍ VYOSTŘENÝCH NÁRODNÍCH A TŘÍDNÍCH ROZPORŮ LET 1918–1922

RADIM GONDA

Město Jihlava se svým okolím představovalo na konci první světové války a po vzniku Československé republiky oblast, v níž se projevovaly hluboké společenské a politické rozpory, které byly odrazem národnostně smíšeného charakteru města a jeho kapitalistické industrializace. Metodologicky vhodným nástrojem popisu a výkladu těchto rozporů je teorie konfliktních linií (či štěpících linií, angl. cleavages) a kritických křižovatek (critical junctures) vypracovaná norským sociologem a politologem Steinem Rokkanem, jež umožňuje postihnout dynamiku politických jevů jako je formování politických stran, společenských organizací a jejich působení na základě analýzy významných konfliktů, které vycházely ze zájmových rozporů strukturně diferencovaných částí společnosti.

V případě Jihlavy se významným způsobem projevovaly zejména tři z Rokkanem definovaných konfliktních linií, a sice 1) rozpor centrum – periferie v podobě konfliktu dvou nacionálních entit, resp. nacionalismů – českého a německého, 2) konfliktní linie práce – kapitál čili třídní konflikt a 3) tak zvaná konfliktní linie internacionální revoluce, která rozpoltila dělnické hnutí na dva proudy – směr nacionální integrace a proud internacionální a dala zrod komunistickým stranám. V Rokkanovském pojetí je tento rozpor charakterizován takto: „The conflict between proletarian internationalism and nation-accepting socialism emerged early in the history of the working-class movement. The dramatic events of World War I and the Russian Revolution deepened the split in the movement and produced not only militant factions but distinct and competing working-class parties.“¹ Tyto tři základní rozpory definovaly nejen konflikty let 1918–1922, ale i následujícího období existence Československé republiky a strukturovaly dominantní rozdělení politické obce v Jihlavě (jakož i v dalších národnostně smíšených oblastech

1 Nejuceleněji shrnuje Rokkanovy metodologické koncepty kniha Rokkan, Stein et Flora, Peter, ed.: *State formation, nation-building, and mass politics in Europe: the theory of Stein Rokkan; based on his collected works*. Oxford 2007. K teorii konfliktních linií viz s. 275–340, k uvedené citaci viz s. 310.

českých zemí). Výsledkem bylo rozdělení politických stran v zásadě na tři uskupení a to podél dominantní konfliktní linie centrum – periferie, přičemž logiku strukturování a fungování politické obce v rozměru této linie upravil vliv konfliktní linie internacionální revoluce. Politická obec se tak rozdělna do dvou velkých nacionálně definovaných stranickopolitických bloků: českého a německého (s vlastními tiskovými platformami – Jihlavskými listy a Mährischer Grenzboten), které doplňovala jakožto distinktivní pól Komunistická strana Československa (dále jen KSČ; využívající do začátku 30. let jako tiskový orgán regionální noviny Jiskra: župní komunistický týdeník organizací na jižní a jihozápadní Moravě, případně od dubna 1921 německé noviny Iglauer Volkswille), jejíž specifické postavení v této logice fungování politické soutěže určoval fakt jejího internacionálního charakteru a postoje a konstitutivní východisko, jímž byla jakožto dominantní nikoli konfliktní linie centrum – periferie, nýbrž práce – kapitál a internacionální revoluce. Sledované období bylo přitom etapou zrodu a ustavení se takto nastavené struktury systému politických stran a jejich vzájemných interakcí a současně obdobím ustavení a stabilizace nového státu.

Nacionální linie konfliktu

Německé nacionalistické politické strany měly v Jihlavě dlouhodobě dominantní postavení, držely kontrolu nad správou města a snažily se bránit požadavkům na rozšiřování českého společenského života a českého školství. Němci přitom tvořili ve městě ještě na počátku existence Československé republiky poměrně těsnou většinu. K charakterizování početního poměru národností jsou relevantní výsledky sčítání lidu z roku 1921 evidující národnost. Jeho výsledky mají větší vypovídací hodnotu oproti předchozím sčítáním lidu zaznamenávajícím obcovací řeč, jež se v národnostně smíšeném prostředí s dominancí jedné národnosti neshodovala přesně s národností a mateřským jazykem všech mluvčích. K uvedenému roku tvořili z celkového počtu 25 634 obyvatel Jihlavy Němci 12 877, Češi 11 581, Židé dle národnostní sebedeclarace 488 (dle náboženského vyznání ovšem 1 180) a ostatní národnosti vykazovaly 46 příslušníků.²

Národnostní rozpory byly vypjaté již před rozpoutáním 1. světové války, projevem čehož se stala například tzv. krvavá řež jihlavská v roce 1910, kdy němečtí nacionalisté na ulicích fyzicky napadli účastníky plánované sokolské slavnosti

2 Dle sčítání lidu z roku 1930 již po rozšíření katastru města Jihlavy zejména o obec Dřevěné Mlýny se poměr počtu obyvatel změnil ve prospěch české národnosti. Z celkového počtu 31 028 obyvatel tvořili Němci 12 095, Češi 17 968, Židé 327 (podle náboženského vyznání ovšem 1 025), Rusové 93 a cizozemci 525 obyvatel města. Semotanová, Eva, ed.: Jihlava. Historický atlas měst České republiky, sv. č. 8. Praha 2000, mapový list č. 27. K problematice statistického zjišťování národnosti naposledy Kladiwa, Pavel a kol.: Národnostní statistika v českých zemích 1880–1930. Mechanismy, problémy a důsledky národnostní klasifikace, sv. 1–2. Ostrava 2016.

v besedním domě, která měla být spojena s průvodem městem. Válečné poměry vedly k dalšímu vyostření nacionálních a třídních rozporů. Němečtí nacionalisté odmítali požadavky formulované jak v deklaraci přednesené Františkem Staňkem v obnoveném parlamentu 30. 5. 1917, tak v Tříkrálové deklaraci z 6. 1. 1918 a budoucnost jihlavského jazykového ostrova viděli výhradně ve spojení s Rakouskem. V tomto směru vystupoval i přední představitel německého nacionalismu Gustav Gross (*obr. 1*), liberální poslanec volený do zemského sněmu a říšské rady za volební obvod zahrnující Jihlavu, který od května 1917 zaujal funkci prezidenta poslanecké sněmovny rakouské Říšské rady, či jihlavský radikální nacionalista a poslanec zemského sněmu Rudolf Jung (*obr. 2*).³

Tisková tribuna německého nacionalismu v Jihlavě, noviny Mährischer Grenzbote mobilizovaly v říjnu 1918 za udržení spojení s Rakouskem. Dne 6. října zveřejnily prohlášení „Das Selbstbestimmung den Deutschen!“ požadující spojení Jihlavska s rakousko-německým státem, a to dokonce téměř dva týdny předtím, než Prozatímní národní shromáždění Německého Rakouska ustavené 21. října poslanci říšské rady stanovilo ve své rezoluci cíl vytvoření nezávislého německo-rakouského státu. Noviny zveřejnily rovněž vystoupení poslance Gustava Grosse z 1. října v poslanecké sněmovně, ve kterém se ztotožnil s nacionálně politickým programem německých sociálnědemokratických poslanců požadujícím ve smyslu práva národů na sebeurčení spojení všech oblastí s německým obyvatelstvem Rakouska v jednom německo-rakouském státu.⁴

Vyhlášení Československé republiky způsobilo změnu nastavení parametrů konfliktu centrum-periferie. Na celostátní úrovni se německý element stal politicky menšinovým. V Jihlavě německé nesocialistické politické strany až dosud držely plnou kontrolu nad správou města a po vyhlášení republiky zpočátku na měnící se poměry nereagovaly. Přesun moci probíhal postupně a na základě jednání. Nejprve se na podnět Národního výboru v Praze a Brně ustavil 30. října český Národní výbor také v Jihlavě. V čele tohoto 29-tičlenného orgánu stanul český politik a právník JUDr. Ludvík Chlum (*obr. 3*). Prvotní otázkou přesunu moci bylo vyřešení rizika možného protičeskoslovenského postupu místní vojenské posádky 81. pěšího pluku, jehož velitelské pozice většinou drželi Němci. Zástupcům českého Národního výboru se však ještě 30. října podařilo uzavřít dohodu s delegací velitelství 81. pěšího pluku představovanou Čechem podplukovníkem Novotným a Němcem hejtmanem Schallerem na přechodu vojska do služeb ustavované československé moci. Souběžně se nové moci podřídilo i jihlavské okresní hejtmanství

3 Pisková, Renata a kol.: Jihlava. Praha 2009, s. 499–500, 512–513.; K osobě Gustava Grosse a Rudolfa Junga viz Malíř, Jiří a kol.: Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861–1918. Brno 2012, s. 219–222, 312–314.

4 Pisková, R. a kol.: Jihlava, s. 513.

vedené radou Ludwigem. Zbývajícím mocenským centrem, které se ovšem i nadále odmítalo podvolit nové moci, bylo vedení jihlavské radnice, jež se ve vleku událostí snažilo realizovat prorakouskou odtrženeckou linii. V prostorách radnice a s plnou podporou jejího vedení došlo 3. listopadu k ustavení německé Národní rady, která ve svém prohlášení zveřejněném 5. listopadu v Mährischer Grenzbo- te deklarovala svůj záměr přičlenit jihlavský jazykový ostrov k Německému Ra- kousku.⁵ Postup událostí však donutil vedení jihlavské radnice vstoupit v jednání s českou stranou mocenského konfliktu, o jehož průběhu informoval 9. listopadu mimořádně svolané městské zastupitelstvo německý nacionalista Wenzel Sedlak. Téhož dne totiž proběhlo z iniciativy české Národní rady v Jihlavě jednání se zmí- něným zástupcem městské rady. Česká Národní rada navrhla ustavení společného 12-tičlenného výboru složeného ze šesti zástupců obou národností, jehož hlavním úkolem bylo zajišťování nejnnutnějších potřeb provozu města. Bylo ujednáno, že zá- věry jednání tohoto výboru budou respektovány oběma stranami. Sedlak při vy- jednávání opakovaně zdůrazňoval, že případný „ústupek“ spočívající v přijetí pari- ty nemůže představovat žádný prejudikativ pro řešení budoucích otázek. Výsledek jednání měl být rovněž předložen příštímú jednání výboru německé Národní rady v Jihlavě k projednání a schválení. Městské zastupitelstvo po rozpravě návrh jedno- hlasně přijalo.⁶ Výbor měl představovat dočasný společný orgán období přechodu moci, jemuž se německé zastupitelstvo města snažilo vzpěčovat, přičemž jakýkoli „ústupek“, jak bylo uvedeno, zastupitelstvo formulovalo jako pouze momentální. Přistoupení na zřízení společného výboru bylo současně prvním zřetelným proje- vem vynuceného srovnávání se německé politické reprezentace města se zásadně se měnícími mocenskými podmínkami. Následně nastolené řešení správy města však překročilo hranice takto nastaveného paritního orgánu (viz níže).

Zoufalou snahu jihlavských německých nacionalistů na přičlenění jazykové- ho ostrova k Německému Rakousku zklamalo svým odmítnutím žádostí vedení několika německých jazykových oblastí na území Československa svým rozhod- nutím 21. listopadu rakouské Národní shromáždění.⁷ V důsledku toho a současně tlaku ze strany československých mocenských orgánů, zejména moravského mís- todržitelství v Brně, bylo německé zastupitelstvo města vedené starostou Vinzen- zem Inderkou (*obr. 4*) 5. prosince donuceno vzdát se oficiálně řízení města Jihlavy.

5 Pisková, R. a kol.: Jihlava, s. 518–520.

6 Jakožto členové německé delegace ve společném výboru byli navrženi: Anton Dürport, zástupce starosty; Rudolf Jung, inženýr; Alois Nessel, člen městské rady; Othmar Oberrenner, člen měst- ské rady; Dr. Franz Peltsarszky, vrchní městský rada a Wenzl Sedlak, člen městské rady. Státní okresní archiv Jihlava (SOka Jihlava), Archiv města Jihlavy od r. 1849 (AMJ od r. 1849), Úřední knihy, inv. č. 17, nefol.

7 Pisková, R. a kol.: Jihlava, s. 518–520.

Situaci, v níž se zastupitelstvo města nacházelo, zachycuje zápis z jeho posledního zasedání. Starostu Inderku předtím telefonicky kontaktoval jménem Moravského národního výboru v Brně JUDr. Jan Černý, jenž byl současně správcem moravského místodržitelství v Brně, a dotázal se jej, zda je sbor zastupitelů města připraven odstoupit. Aby se následně Inderka informoval o důvodech tohoto požadavku, spojil se telefonicky s předsedou českého Národního výboru v Jihlavě JUDr. Chlumem a na základě rozhovoru s ním došel k přesvědčení, že český Národní výbor je pevně odhodlán dosáhnout všemi prostředky rozpuštění městského zastupitelstva. Pod tímto tlakem se zastupitelstvo města cítilo povinno odstoupit v situaci, kdy to výslovně požadoval Moravský národní výbor v Brně, přičemž ovšem prohlašovalo, že se drží deklarace z 3. listopadu 1918, kdy byla na půdě radnice založena německá Národní rada. Vyjádření v tomto znění dojednané na závazné schůzce všech městských zastupitelů sdělil starosta Inderka vedoucímu moravského místodržitelství v Brně telefonicky, neboť předtím komunikoval s představiteli místodržitelství v Brně a žádal je o zaslání úředního pokynu k rozpuštění zastupitelstva města buď písemnou formou či telegraficky, načež mu bylo sděleno, že v současné době a za momentálních dopravních podmínek jsou považovány za oficiální vyjádření namísto písemných pokynů telefonické rozhovory se zástupci místodržitelství Dr. Bullou, Dr. Pluhařem a se správcem tohoto úřadu JUDr. Černým.⁸ Následně obdržel odstupující starosta Inderka v českém a německém znění text výnosu moravského místodržitelství, v němž byla rekapitulována skutečnost, že telefonicky informoval místodržitelství o odstoupení zastupitelstva města Jihlavy. Dále mu bylo sděleno, že místodržitelství jmenovalo Dr. Františka Hovůrku (*obr. 5*), vládního komisaře okresního hejtmanství v Jihlavě vládním komisařem města Jihlavy a žádalo starostu Inderku, aby předal správu obecních záležitostí vládnímu komisaři.⁹ Po oznámení všech těchto skutečností proběhla ještě diskuse,

8 Text Inderkova telefonického sdělení o seberození zastupitelstva adresovaného vedoucímu místodržitelství v Brně měl toto znění: „Herr Hofrat Černý hat heute im Auftrage des Národní vybor telephonisch die Anfrage an mich gerichtet, ob das Stadtveordneten-Kollegium bereit wäre zu resignieren. Um mich über die Gründe für dieses Verlangen zu informieren, habe ich mit dem Obmanne des hiesigen Národní vybor Herrn Dr. Chlum Rücksprache gepflogen und hiebei die Überzeugung gewonnen, dass der Národní vybor fest entschlossen ist, unter allen Umständen die Auflösung der Gemeindevertretung herbeizuführen. Unter diesem Drucke und in dem Bestreben, die Störung der bisher aufrechterhaltenen Ruhe und Ordnung hintanzuhalten, sieht sich die Gemeindevertretung, festhaltend am der Erklärung vom 3. November 1918 bemüssigt, zurückzutreten, wenn dieses vom Národní vybor in Brünn ausdrücklich gefordert wird.“ SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Úřední knihy, inv. č. 17, nefol.

9 Text výnosu vedoucího místodržitelství v Brně měl toto znění: „Mit dem telefonischen Berichte vom heutigen Tage haben Sie angezeigt, dass die Gemeindevertretung der Stadt Iglau unter Protest und unter Berücksichtigung der obwaltenden Umstände mit dem heutigen Tage zurücktritt. Auf Grund der Bestimmungen des § 127 der Gesetzes vom 24. November 1874, L. G. B. No. 64

do níž se zapojilo několik zastupitelů, a v níž bylo konstatováno, že „das Stadtverordneten-Kollegium nur unter dem von der Regierung ausgeübten Drucke und **nicht freiwillig** wie es in dem Aufrufe des Herrn Regierungskommissärs an die Bevölkerung irrtümlich heisst, demissioniert hat.“¹⁰ Následně zastupitelé schválili text provolání k občanům, který předtím připravila městská rada¹¹ a na základě jejího návrhu zvolili 12 německých zástupců do správní komise města.¹²

bestelle ich daher zum Regierungskommissär der Stadt Iglau den Bezirkskommissär der Bezirkshauptmannschaft in Iglau Dr. Franz Hovúrka und betraue ihn mit der Führung der Verwaltung der Gemeindeangelegenheiten der Stadt Iglau.

Ich ersuche den Herrn Bürgermeister, die Verwaltung der Gemeindeangelegenheiten dem Herrn Bezirkskommissär zu übergeben.“ SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Úřední knihy, inv. č. 17, nefol.

10 SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Úřední knihy, inv. č. 17, nefol.

11 Text prohlášení: „Mitbürger! Die gewaltsame Umwälzung hat auch der unserem deutschen Gemeinwesen nicht halt gemacht.

Nach langwierigen Verhandlungen wurde die Gemeindevertretung der autonomen Stadt Iglau durch die neue politische Landesverwaltung der tschecho-slowakischen Regierung in Brünn zum Rücktritt gezwungen.

Trotzdem Ihr Ruhe und Ordnung in musterhafter Weise während dieser kritischen Tage bewahrt habet, trotzdem die Verwaltung der Gemeindeangelegenheiten gesetzmässig geführt wurde und kein Anlass zu behördlichen Einschreiten gegeben war, sind wir, Euer seit 1912 freigewählten Vertreter im Rate der Stadt genötigt gewesen, unter dem Drucke dieses Diktates schweren Herzens auf die Ausübung unserer Mandate zu verzichten, sollte nicht der Wohl der Gemeinde und ihrer Mitbürger einer ernstlichen Gefahr durch ausgesetzt werden.

Die Fortführung der Geschäfte bis zur gesetzlichen Neuwahl übernimmt ein nationalgemischter Verwaltungsausschuss mit einem Regierungskommissär an der Spitze.

Wir richten daher an alle Bewohner der Stadt die dringende Aufforderung, dieser neugeschaffenen Lage unter Aufrechthaltung tadelloser Ordnung Rechnung zu tragen und den Weisungen des vorläufigen Leiters der Verwaltung genau zu entsprechen.

Mitbürger! Alle diese Massnahmen sind für jeden einzelnen von uns wohl schwerwiegender Natur, sie können jedoch unser unveräusserliches Selbstbestimmungsrecht und unsere verbrieft Bürgerfreiheit nicht schmälern. Solange wir uns unseres Wahrheitsrechtes nicht selbst begeben, solange jeder einzelne sich und seine Gesinnung nicht selbst aufgibt, ist nichts verloren. Unser Gelöbniß vom 3ten November 1918 bleibt auch weiterhin Richtschnur und Ziel. Es heisst nur treu bleiben und ausharren!

Dann wird unsere geliebte Vaterstadt auch diese schwere Zeit überstehen, die sie schon nach schlimmere Zeiten überstanden hat.

Wir danken Euch für das uns bewiesene Vertrauen und legen des Ehrenamt im Vollbewusstsein, unsere Pflicht unter Einsatz aller Kraft und alles Wissens getan zu haben, in eure Hände zurück, in denen auch für die Zukunft des Geschick der Stadt Iglau liegen wird.

Treudeutschen Bürgergruss entbietet Euch

Die Gemeindevertretung.

Iglau, den 5. Dezember 1918.“

SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Úřední knihy, inv. č. 17, nefol.

12 Zvoleními zástupci byli: Anton Dürport, výrobce sukna; Wenzel Sedlak, továrník; Alois Nessel, obchodník; Dr. Eduard Kraus, advokát; Othmar Oberrenner, obchodník; Heinrich Striegler, pekařský mistr; Mathias Körber, obchodní sluha; Raimund Aschmann, stolařský pomocník;

Správa města tak nakonec přešla do rukou jmenované 24-členné správní komise vedené dosavadním okresním komisařem Františkem Hovůrkou, který mezitím nahradil výše uvedeného Ludwiga, a nyní byl jmenován vládním komisařem města Jihlavy.¹³ Vyjádřením snahy o stabilizaci poměrů a nacionálního napětí bylo složení správní komise tvořené vedle vládního komisaře dvanácti zástupci české a stejným počtem německé národnosti. Tím bylo dovršeno více než měsíční období tranzice moci a přenastavení pole konfliktu centrum-periferie. Československá státní moc přitom postupovala z hlediska nacionálního rozporu poměrně vyrovnávajícím způsobem. Jejím cílem byla kontrola, nikoliv absolutní dominance, charakteristická pro předchozí období německé vlády nad městem, tedy spíše snaha dovést německé nacionalisty k předání moci a ponechat jim určitou míru politického vlivu a možnost působení. Takový postup byl určován prostředím, kde bylo téměř vyrovnané národnostní složení obyvatelstva a současně působila vysoká polarizace organizované politické obce právě na linii centrum-periferie.

Správní komise kontrolovaná vládním komisařem, jež se poprvé sešla 12. 12. 1918, měla spravovat věci veřejné do obecních voleb naplánovaných obecně na 15. 6. 1919. Na jejím druhém jednání 17. 1. 1919 byl na popud německého zástupce Dr. Krause diskutován její charakter jakožto poradního orgánu vládního komisaře i otázka mocenského postavení vládního komisaře v jejím reálném fungování. Dr. Kraus poukázal na rozpor mezi vládním komisařem deklarovaným charakterem sboru jako poradního a formulací jejího jednacího řádu, vyznívající jinak, a navrhl, aby vládní komisař v případech rovnosti hlasů neměl hlas rozhodující. Vládní komisař k tomu uvedl, „že správní komise je sice sborem poradním, nicméně však, že on potřebuje pro svá jednání nutně nějakého podkladu neb směrnice, které proň dávány jsou usneseními většiny.“ V diskusi k tomu Dr. Chlum prohlásil, „že jest vlastně loyaltitou se strany vládního komisaře, jest-li že se podrobuje usnesení většiny a že v případě rovnosti hlasů hned oznamuje, jaké rozhodnutí činí.“ Pozoruhodná a o ne zcela suverénní pozici vládního komisaře na počátku jeho působení vypovídající je skutečnost, že nechal hlasovat mj. i o tom, zda má mít v případě rovnosti hlasů rozhodující hlas, jenž mu byl při hlasování relativní většinou schválen. Prakticky se takové nastavení rozhodování projevilo ještě na

Johann Peschka, dělník v tabákové továrně; Rudolf Müller, ředitel nemocenské pokladny; Josef Bastl, poštovní úředník. SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Úřední knihy, inv. č. 17, nefol.

13 Vládním komisařem města Jihlavy byl František Hovůrka jmenován 3. 12. 1918. Ve jmenovacím dekretu se uvádí: „Ustanovuji Vás v dohodě se správní komisí a mor. zemským výborem vládním komisařem města Jihlavy a žádám Vás, abyste se svěřeného Vám úřadu bez prodlení ujal. Dosavadní starosta města Vincenc Inderka byl požádán, by správu obecních záležitostí Vám bezprodlení předal...“ SOKA Jihlava, Okresní úřad-Okresní národní výbor Jihlava od r. 1849 (dále jen OÚ-ONV Jihlava do r. 1949), Presidiální registratura 1851–1949, inv. č. 5606, kart. 42.

závěr téhož zasedání, kdy nastala rovnost hlasů v otázce přidělení budovy bývalé dívčí měšťanské školy na současné třídě Legionářů (tehdy Gelnhausenova ulice) užívané během války vojskem pro účely českého školství, kdy vládní komisař rozhodl přidělit budovu české škole.¹⁴ Ustanovení vládního komisaře města Jihlavy v čele poradní správní komise tak vytvořilo mocensky odlišnou situaci, než jakou naznačovala původní myšlenka ustavení paritního 12-tičlenného výboru, a zajišťovalo tak faktické převzetí kontroly nad výkonem městské správy státní mocí Československé republiky. Dřívější zdůrazňování německé reprezentace města, že „ústupek“ paritnímu zastoupení nezakládá prejudikativ pro řešení budoucích otázek se tak stalo jen prohlášením bez schopnosti reálného naplnění.

Na témže zasedání správní komise byl výslovně diskutován i postoj jejích německých členů k Československé republice. V zápisu z jednání proto bylo výslovně zaprotokolováno, že tito „stojí na stanovisku usnesení městské rady ze dne 3. prosince 1918, kterým sice podřizují se všem zákonům a nařízením česko-slovenské republiky, prohlašují se však pro německé Rakousko a přenechávají osud města Jihlavy konečnému rozhodnutí mírové konference.“¹⁵ Ve značně komplikované situaci, kdy přetrvávalo napětí mj. v souvislosti s vyrovnáváním nepoměru mezi kapacitami českých a německých škol a pokračovaly zásobovací potíže, a kdy české politické strany předpokládaly vítězství stran německých, požádali představitelé všech českých politických stran formou žádosti podané českou Národní radou ministerstvo vnitra o odklad obecních voleb. Na základě toho byl výnosem ministerstva vnitra z 21. 5. 1919 termín voleb odložen a později moravským zemským místodržitelstvím určen na 28. 9. 1919.¹⁶

Před volbami došlo k soustředění politických sil, když prohlášením z 20. 9. 1919 podepsaným Františkem Alešem za Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou (dále jen ČSDSD) a Dr. Josefem Mohrem za Spojené české strany (Československá strana živnostensko-středostavovská, Československá strana pokroková, Československá strana lidová, Československá strana socialistická, Československá strana národně demokratická) navzájem sdružily své kandidátní listiny, čili vytvořily politickou koalici.¹⁷ Podobně došlo k soustředění politických sil na německé straně, když prohlášením datovaným 19. 9. 1919

14 SOKa Jihlava, AMJ od r. 1849, Úřední knihy, inv. č. 17, nefol.

15 SOKa Jihlava, AMJ od r. 1849, Úřední knihy, inv. č. 17, nefol.

16 SOKa Jihlava, AMJ od r. 1849, Politická registratura, inv. č. 1573, kart. 370, fol. 22, 31.; V dopise datovaném 24. 5. 1919, jímž moravské místodržitelství oznamovalo vládnímu komisaři města Jihlavy rozhodnutí ministerstva vnitra o odložení voleb a podávalo instrukce k dalšímu postupu, se v souvislosti s důvody odkladu voleb uvádí: „Jakmile po ustálení se poměrů nastane možnost vypsání volby, buďtež to ihned sem oznámeno.“ Tamtéž, fol. 22.; Pisková, R. a kol.: Jihlava, s. 520–521.

17 SOKa Jihlava, AMJ od r. 1849, Politická registratura, inv. č. 1573, kart. 370, fol. 63.

sdužily kandidátní listiny zástupci politických subjektů – Raimund Aschmann za Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei in der Tschechoslowakischen Republik (dále jen DSAP), Wenzel Sedlak za Deutschdemokratische Partei (Deutscher Verein für Iglau und Umgebung) a Rudolf Müller za spojenou kandidátku Jung-Deutsch-Iglau (Deutscher politischer Arbeiterbund, Nationalsozialistischer Verein für Iglau, Politischer Verein deutscher Katholiken in Iglau).¹⁸

Výsledky obecních voleb v Jihlavě z 28. 9. 1919

Politická strana	Počet platných hlasů	Procento platných hlasů	Počet mandátů
Deutsche demokratische Partei	2 988	23,77	10
Vereinigte Deutsche Nationalsozialistische und Deutsche Katolische Partei	1 332	10,3	4
Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei	3 695	28,78	13
Československá sociálně demokratická strana dělnická	2 282	17,77	7
České občanské strany	2 089	16,77	7
Jüdische Wählergruppe	464	3,61	1
Celkem	12 850	100	42

Zdroj: SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Politická registratura, inv. č. 1573, kart. 370.

Výsledky obecních voleb z roku 1919 přinesly většinu hlasů a mandátů německým stranám. Z 12 850 odevzdaných hlasů obdržely německé strany 8 015, české strany 4 371 hlasů a židovští sionisté 464 hlasů. DSAP měla obdržet 13 mandátů, němečtí liberálové vedení Wenzlem Sedlakem 10 mandátů, mladoněmci spojení s německými klerikály 4 mandáty, české občanské strany 7 mandátů, ČSDSD 6 mandátů a sionisté 1 mandát. Voleb se nezúčastnilo 1 796 voličů, z nichž většinu tvořili voličové čeští. Podle vyjádření Jihlavských listů, které byly tiskovou platformou českého nacionalismu v Jihlavě, se němečtí sociální demokraté usnesli, navrhnout na starostu soudního lékaře MUDr. Rudolfa Schwarze a souhlasili s místostarostenskou kandidaturou notáře Mohra za české občanské strany. Jakožto scénář dalšího vývoje črtaly Jihlavské listy koalici DSAP a českých politických

¹⁸ SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Politická registratura, inv. č. 1573, kart. 370, fol. 64.

stran.¹⁹ Je ovšem otázkou, zda by se takováto koalice skutečně vytvořila a zda mohlo takové spojení vykazovat větší trvalosti. Vzhledem ke stále se vyostřujícím nacionálním a třídním rozporům, jež měly v následujících letech eskalovat, je to málo pravděpodobné. Rozporuplnost Jihlavskými listy proponované koalice se odrazila už v protikladnosti postoje jejich potenciálních aktérů vůči uznání regulérnosti a výsledků voleb (viz níže).

Proti technickému zabezpečení a průběhu voleb bylo podáno množství stížností.²⁰ Politické strany zaujaly vůči provedení voleb a regulérnosti jejich výsledků odlišná stanoviska. Nejkritičtější a nejděmčíjší postoj zaujaly české občanské strany, které byly s výsledky nejnespokojenější. Nejpočetnější stížnosti směřovaly proti nezapsání voličů do voličských seznamů, z nichž některé byly údajně úřady ignorovány, jiné uznány, ale ani po opravě jim nebyly vydány voličské průkazy, jindy byly údajně voličské průkazy vydány dvakrát. V Jihlavských listech se rovněž objevilo tvrzení, obviňující z neregulérního postupu jihlavskou radnici, „odkudž celá řada voličů nedostala kandidátní listiny českých spojených stran, za to však kandidátní listinu něm. soc. dem. dostali dvojmo.“²¹

Nesouhlas se zpochybněním výsledků voleb vyjadřovali nejen němečtí, ale i čeští sociální demokraté. Deklarovali to na táboru lidu organizovaném společně oběma sociálnědemokratickými stranami před radnicí 8. 10. 1919, kde hovořili o zásobovacích potížích a požadovali uznání výsledků voleb.²² Již jen z tohoto rozporu je zřejmé, že utěšování čtenářů Jihlavských listů proponováním koalice všech českých stran a německé sociální demokracie, nemělo oporu v reálných postojích uvedených stran.

19 Jihlavské listy, 3. 10. 1919, č. 38, s. 1.; Dr. Rudolf Schwarz kandidoval za DSAP v roce 1920 ve volbách do senátu Národního shromáždění Československé republiky. SOKA Jihlava, OÚ-ONV Jihlava do r. 1949, inv. č. 1331, kart. 655.

20 Některé údaje o průběhu voleb rekapituluje Jihlavské listy. Celkem bylo dle jejich údajů zapsáno 14 393 voličů. Bylo podáno 3 126 námitek proti volebním seznamům. Z toho 1 103 žádalo opravu jména v seznamu, 1611 zapsání oprávněného voliče, 412 vyškrtnutí voliče. Projednáno bylo 2 999 námitek, z nich bylo 2 556 vyhověno a 443 jich bylo zamítnuto. Dohlížecí komisi bylo následně podáno 127 stížností, z nichž bylo 96 vyhověno a 31 jich bylo zamítnuto. Vymazáno bylo 792 voličů a nově zapsáno 1 357. Odevzdáno bylo 12 879 hlasovacích lístků, z toho 124 prostřednictvím zmocněnce. Z odevzdaných hlasů bylo 36 prohlášeno za neplatné a k volbě nebylo připuštěno 8 voličů. Jihlavské listy, 24. 10. 1919, č. 41, s. 2.; Z uvedených údajů vychází 12 843 odevzdaných platných hlasů, což se mírně odlišuje od 12 850 hlasů zmíněných v Jihlavských listech, 3. 10. 1919, č. 38, s. 1. Údaj 12 850 je možno považovat za správný, neboť jej uvádějí rovněž údaje vedení města o průběhu voleb. SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Politická registratura, inv. č. 1573, kart. 370.

21 Srv. Jihlavské listy, 3. 10. 1919, č. 38, s. 1, 2.

22 Proti podání stížnosti na průběh voleb vystoupil jmenovitě sociální demokrat Josef Pavelec. Jihlavské listy, 10. 10. 1919, č. 39, s. 2.

Počátkem roku 1920 došlo k personální výměně ve funkci vládního komisaře města Jihlavy, když František Hovůrka předal 6. 2. úřad Dominiku Korábovi (obr. 6).²³

Nejistota pramenící z nejasnosti ohledně výsledku projednávání žádostí o neuznání výsledků obecních voleb ze září 1919 prodlužovala politické napětí. Projevem toho a snahy o zohlednění výsledků voleb byla rezolutní žádost formulovaná Raimundem Aschmannem, zástupcem DSAP a současně volebního spolku Einigkeit z 18. 2. 1920 adresovaná vládnímu komisaři města Jihlavy o to, aby se výsledky voleb promítly do složení správní komise. Aschmann v úvodu žádosti uvedl: „Seit Oktober des Vorjahres wurde unsere Partei mit leeren Versprechungen hingehalten; unsere Wünsche, sowohl von der Statthalterei, als auch vom Regierungskommissär auf das Bestimmteste zugesprochen, werden nicht im Mindesten berücksichtigt. Die Zusammenstellung der Verwaltungskommission, obwohl sie schon mehrmals als den gegebenen Verhältnissen Hohn sprechend, abzuändern versprochen wurde, ist noch immer die erzreaktionäre.“ DSAP nezůstala pouze u žádosti, nýbrž jak Aschmann uvedl: „Im ungünstigen Erledigungsfalle sind unsere Vertreter beauftragt, aus der Verwaltungskommission auszuscheiden und müssten wir die Verantwortung für die Folgen von uns ablehnen.“²⁴ Nespokojenost se složením správní komise čili poradního sboru vládního komisaře města Jihlavy vládla ovšem i u některých českých politických stran, jmenovitě socialistických a těch, jež zastupovaly chudší vrstvy obyvatelstva. Tato nespokojenost vycházela především z třídně založené disreprezentace, a nebyla tedy vyjádřením nacionální linie konfliktu, nýbrž rozporu práce – kapitál. Právě proto DSAP charakterizovala složení vládní komise jako „noch immer die erzreaktionäre“. K protestu DSAP se tak svým požadavkem na reorganizaci české poloviny správní komise připojila Československá strana socialistická, Realistický klub a především ČSDSD. První dvě jmenované strany na základě dohody s ČSDSD poslaly vládnímu komisaři města 7. 5. 1920 žádost o reorganizaci správní komise. Uvedly v ní mj.: „Koncem měsíce března t. r. upozornily Vás, pane vládní komisaři, podepsané politické organisace na monstrósní a všem politickým principům odporující složení poradního sboru /správní komise/ města Jihlavy a žádali jsme Vás, abyste v zájmu uklidnění občanstva a poplatnictva, zejména pak příslušníků dělnických a chudších vrstev, přikročil neodkladně k reorganizaci české polovice správní

23 Dopis vládního komisaře města Jihlavy Dominika Korába Předsednictvu moravského místodržitelství v Brně z 9. 2. 1920. SOkA Jihlava, AMJ od r. 1849, presiávní registratura, inv. č. 1329, kart. 10, nefol.; Jmenovací dekret vládního komisaře města Jihlavy Dominika Korába vydaný JUDr. Černým, správcem moravského místodržitelství v Brně z 26. 1. 1920. SOkA Jihlava, AMJ od r. 1849, presiávní registratura, inv. č. 1329, kart. 10, nefol.

24 V originálním znění konceptu dopisu vládního komisaře je zjevně chybně uvedeno datum voleb 28. 9. 1920, namísto 1919. SOkA Jihlava, AMJ od r. 1849, Presiávní registratura, inv. č. 1241, kart. 10.

komise, tak aby její složení odpovídalo výsledkům daným posledními volbami... Dnes stojí správní komise města Jihlavy před velice vážným problémem, totiž před schválením obecního rozpočtu, který končí obrovským deficitem a znamená citelné zatížení poplatnictva. Jestliže strana sociálně-demokratická, která má z českých stran jistě největší právo mluvit k Vám jménem českého poplatnictva, tvrdí, že dnešní správní komise nemá práva zatížení to odhlasovati, uznáváme i my úplnou oprávněnost jejich tvrzení a tvrdíme totéž. Dnešní členové správní komise nemají k tomu práva ani mandátu. V otázkách tak závažných – jakož i ve správní komisi vůbec – mohou rozhodovati jen zástupci lidu, kteří mohou svoje jednání opřít i počet hlasovacích lístků straně odevzdaných....Žádáme důrazně, aby správní komise města Jihlavy byla přirozeně na podkladě paritního zastoupení Čechů a Němců – reorganizována s největším urychlením... Na požadavku svém trváme a uijeme v případě, že byste naší žádosti nevyhověli, všech legálních prostředků, které jsou nám k dispozici, aby se stalo zadoost myšlenke demokracie a pokroku.“ Požadavek formulovaný v tomtéž směru podala vládnímu komisaři města i ČSDSD. Na základě výsledků voleb ze září 1919 požadovali představitelé uvedených tří českých politických stran, aby s poskytnutím ústupku nesocialistickým stranám v rámci české poloviny správní komise připadlo 6 mandátů ČSDSD, 2 Československé straně socialistické s Realistickým klubem a 4 mandáty nesocialistickým stranám, tzn. ČSL, Československé národně demokratické straně a Československé živnostenské straně středostavovské. Zjevně snaha zmírnit politické napětí a síla obou sociálně demokratických stran vedla vládního komisaře ke splnění požadavků nastolených socialistickými stranami. Vládní komisař svým rozhodnutím z 18. 5. 1920 přijal požadavek uvedených českých politických stran, o čemž uvědomil je a českou Národní radu v Jihlavě. Jednotlivé strany měly samy určit své zástupce a informovat o nich do tří dnů vládního komisaře města.²⁵ Následně svým dopisem z 20. 5. 1920 informoval jak německou Národní radu jakožto sdružení německých politických stran, tak i jednotlivě DSAP o rozhodnutí rekonstruovat německou polovinu správní komise. DSAP bylo určeno pět mandátů a ostatním německým politickým stranám celkem 7 mandátů, o jejichž personálním obsazení, v němž měly strany možnost vlastního rozhodnutí, jej měly všechny dotčené strany během tří dnů informovat.²⁶

Dvě stížnosti na neregulérnost obecních voleb, které podal 3. 10. 1919 představitel národně socialistické strany JUDr. Jaroslav Červený a 6. 10. 1919 redaktor

25 Československá strana socialistická a Realistický klub ve své žádosti o rozdělení mandátů poukazovaly rovněž na výsledky voleb do poslanecké sněmovny parlamentu z 18. 4. 1920. „Připomínáme jen, že kdyby se vzaly za podklad jednání výsledky voleb ze dne 18. dubna 1920, znamenaly by volby ty další plus ve prospěch českých stran socialistických /sociálně-demokratické a čl. Strany socialistické s Realistickým klubem/ a nové minus, pokud se týče českých stran nesocialistických.“ SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Presidiální registratura, inv. 1253, kart. 10.

26 SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Presidiální registratura, inv. č. 1241, kart. 10.

Jihlavských listů Karel Štědrý, projednala Zemská správa politická v Brně, která nakonec až 2. 6. 1920 rozhodla o neplatnosti odložených podzimních voleb z roku 1919²⁷ a stanovila nový termín opakovaných voleb 42-členného městského zastupitelstva na 26. 9. 1920. Vzrůstající nespokojenost se způsobem vládnutí v městě Jihlavě, tedy pokračujícím řízením města vládním komisařem a velmi omezeným ohledem na volebně legitimované nároky politických stran, podílet se na správě města, se mezitím projevily ve společném dopise zástupců tří výše zmíněných německých nesocialistických politických subjektů ze 17. 6. 1920 adresovaném vládnímu komisaři města a zemskému politickému úřadu v Brně, v němž ostře kritizovaly přetrvávající řízení města vládním komisařem a požadovaly uskutečnění obecních voleb nejdéle do čtyř měsíců.²⁸

Ještě než bylo oznámeno úřední rozhodnutí o zneplatnění výsledků obecních voleb z roku 1919, proběhly v Jihlavě 18. 4. 1920 volby do poslanecké sněmovny a 25. 4. 1920 do senátu Národního shromáždění Československé republiky. Německé nesociálnědemokratické strany se pro tyto volby dohodly na soustředění volebních hlasů. Pro volby do poslanecké sněmovny tak podporovaly kandidáty Deutsche christlichsoziale Partei a ve volbách senátních kandidáty Deutschdemokratische Freiheitspartei. Ačkoliv němečtí nacionalisté vyhledávali v Mährischer Grenzbote svoje „vítězství“ nad německými sociálními demokraty,²⁹ nad nimiž zvýšili oproti obecním volbám z roku 1919 převahu z 625 na 1 015 hlasů, oslabily současně svůj náskok před českými nacionalistickými stranami z 2 231 na 1 814. Celkový rozdíl mezi počty voličů všech českých a všech německých politických stran se přitom snížil ze 3 644 na 2 169 hlasů. Ponecháme-li stranou volební výsledky židovské kandidátní listiny, poměr mezi sociálnědemokratickými stranami a ostatními stranami napříč národnostním rozdělením zůstal téměř stejný (z 5 975:6 409 na 6 309:6 880 hlasů).

27 Svým rozhodnutím č. 41 355 zrušila zemská správa politická „k námitkám Dra. Jaroslava Červeného a spolčovníků, pak Karla Štědrého volbu obecního zastupitelstva v Jihlavě, vykonanou dne 28. září 1919 i s přípravným řízením“. Podle rozhodnutí nebyla volba vykonána na základě právoplatných voličských seznamů, neboť bylo zjištěno 98 případů, kdy různá paré volebních seznamů obsahovala nikoliv totožné, ale odlišné údaje, a nejméně v 15 případech byly voličské seznamy doplňovány ještě v posledních osmi dnech před volbami. Zákon byl porušen také po volbách při vyložení voličských seznamů v reklamační lhůtě, když ta byla na dva dni přerušena. Vládní komisař navíc vydal vyhlášku, v níž v souvislosti s tímto přerušením hovořil o „zrušení“ vyložení voličských seznamů, „čímž mohl u voličů býti vyvolán dojem, že dosavadní čtyřdenní vyložení voličských seznamů pozbylo platnosti“, a následně nebylo pokračující vyložení seznamů ohlášeno alespoň den před jejich znovuzveřejněním. Zkrácena byla rovněž celková stanovená reklamační lhůta, během níž měly být voličské seznamy zpřístupněny veřejnosti k nahlédnutí. SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Presidiální registratura, inv. č. 1273, kart. 10, nefol.

28 SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Presidiální registratura, inv. č. 1257, kart. 10.

29 Mährischer Grenzbote, 20. 4. 1920, Nr. 46, s. 1.

Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny a do Senátu Národního shromáždění Československé republiky za město Jihlava v roce 1920

Politická strana	Počet platných hlasů – Poslanecká sněmovna	Procento platných hlasů	Počet platných hlasů – Senát	Procento platných hlasů
Československá sociálně demokratická strana dělnická	2 977	21,87	2 115	18,87
Československá strana lidová	507	3,72	443	3,95
Československá strana socialistická (národně sociální)	518	3,8	456	4,07
Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei	3 332	24,47	2 857	25,49
Socialistická strana čs. Lidu pracujících (Modráček, Hudec)	136	0,99		
Čs. živnostensko-obchodnická strana středostavovská	541	3,97	404	3,6
Republikánská strana čs. venkova a Domoviny	236	1,73	133	1,19
Sdružené židovské strany	425	3,12	352	3,14
Národní demokracie s agrární opozicí	595	4,37	541	4,82
Deutsche christlichsoziale Partei (Kompromissliste)	4 347	31,93		
Deutschdemokratische Freiheitspartei			3 906	34,85
Celkem platných hlasů	13 614	100	11 207	100

Zdroj: Státní okresní archiv Jihlava, Okresní úřad – Okresní národní výbor do r. 1949, inv. č. 1331, kart. 655; Mährischer Grenzboten, 20. 4. 1920, Nr. 46, s. 2.; 3 907 platných hlasů pro Deutschdemokratische Freiheitspartei v senátních volbách a nesprávný údaj o počtu všech platných hlasů uvádí Mährischer Grenzboten, 27. 4. 1920, Nr. 49, s. 2.

V politicky napjaté atmosféře léta roku 1920 došlo v Jihlavě k nejvýznamnějšímu nacionálnímu konfliktu, který dále vyhrotil národnostní napětí, a jehož dopady překonaly úzké hranice městské politiky. Stala se jím oslava slunovratu a násilnosti, jež ji bezprostředně následovaly, později označované jako tzv. jihlav-

ský krvavý slunovrat. Německé spolky uspořádaly 23. 6. 1920 slavnost slunovratu na vrchu Kohlhübel vypínajícím se asi 3 km jižně od města. Žádost o povolení akce, s níž úřady souhlasily, však nezahrnovala průvod do města.³⁰ Na shromáždění, jehož se dle různých údajů zúčastnilo až 6 tisíc osob, vystoupil Hans Krczal (*obr. 7*), tajemník sdružení německá Národní rada v Jihlavě (*der deutsche Volksrat in Iglau*). Krczal ve svém projevu povzbuzoval nacionální nesnášenlivost vůči českému obyvatelstvu a Československé republice. Krczal líčil údajný útlak Němců a jejich fyzické ohrožení v československém státě. Přítomní Němci na jeho projev reagovali projevy souhlasu a hanlivými výkřiky „Přuj!“³¹ Jeho projev obsahoval i slova: „Der schwere Krieg liess uns Deutschen in Österreich keine Zeit, dass wir uns besonnen hätten, dass wir auch Deutsche sind. Der Krieg ist vorbei. Und die Herzensqual dieser männermordenden Zeit wuchs ins Unermessliche. Die Bedrückung unseres Volkes und die Sehnsucht nach Freiheit wurde und werden täglich grösser. Kein Volk der Weltgeschichte hat soviel Kränkungen erlebt, als das deutsche Volk. Schulen hat man uns gesperrt, Rechte und Vermögen genommen, Gesetze gegen uns geschaffen [sic], Deutsche ihre Sprache wegen beispieleen und geschlagen.“³² V projevu se odrážela nelibost ze ztráty předchozího privilego-

30 Originál úředního povolení akce datovaný 19. 6. 1920 a podepsaný vládním komisařem města Jihlavy je spravován ve sbírce jihlavského muzea. Jeho text uvádí: „Dem Ansuchen um Bewilligung zur Abhaltung der Sommwendfeier [sic] am 23. Juni d. J. und der Versammlung der Teilnehmer auf der Wienerstrasse beim Gasthofe zur „Sonne“ um ½ 8 Uhr abends wird stattgegeben.“ Muzeum Vysočiny Jihlava, inv. č. Ji-20-B-404a. Povolení tudíž nepočítalo s žádným průvodem směřujícím do středu města a úřady proto na takovou eventualitu nebyly vůbec připraveny; obdobnou žádost o povolení slavnosti slunovratu na vrchu Kohlhübel podal jménem přípravného výboru slavnosti Albin Müller u okresní politické správy v Jihlavě, jež jí svým výnosem ze 16. 6. 1920 vyhověla. Moravský zemský archiv v Brně (MZA), fond B 40 Zemský úřad Brno (dále jen B 40), Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 4.

31 Např. MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 4.

32 Koncept textu projevu Hanse Krczala z jeho pozůstalosti je uložený ve sbírce jihlavského muzea. Muzeum Vysočiny Jihlava, inv. č. Ji-20-B-404b. „Těžká válka nedopřála nám Němcům v Rakousku čas, abychom si připomněli, že jsme také Němci. Válka skončila. A utrpení tohoto vražedného času v našich srdcích nezměrně vzrostlo. Utlačování našeho národa a touha po svobodě se každým dnem zvětšovaly a budou zvětšovat. Žádný národ nezažil v dějinách takové utrpení jako národ německý. Zavřeli nám školy, sebrali nám práva a majetek, vytvořili proti nám zákony, Němci kvůli svému jazyku poplívání a bití.“ Překlad pasáže opravil Radim Gonda. Původně s jistými nepřesnostmi obsažen v práci: Bušta, Jan; Dvořák, Karel: Jihlavský krvavý slunovrat 1920, středošolská odborná práce, Gymnázium, Jana Masaryka 1, Jihlava, 2003/2004, s. 30.; Je otázkou, zda se přednesený projev přesně shodoval s dochovaným textem. Někteří svědci totiž uváděli i jiné výroky, které strojopisný text projevu neobsahuje, případně údajně nezaznamenali výrok, jenž v textu obsažen je. Například Alois Válka uvedl: „Angeklagter sagte; sie werden die Fesseln, die sie bedrücken sprengen und wieder frei sein. Ich war 18-20 Schritte entfernt und hörte gut... Nach Vorlesung des Redekonceptes. Ich erkenne die Rede, es wurde auch davon gesprochen, dass den Deutschen Erberde genommen wird.“ Svědkyně Anastázie Tesařová mj. uvedla: „Ich hörte nicht,

vaného postavení Němců a ztráty jejich politických pozic, i průběh boje o školství v podobě vyrovnávání disproporcí mezi vzdělávacími kapacitami ve městě, který představoval jedno z dominantních témat tehdejších politických sporů, a byl často předmětem úředních zpráv i článků v dobovém tisku. Teze o údajném útlaku německého národa a jeho postavení největšího dějinného trpitele mezi národy měla vyexaltovat nacionalistické vášně posluchačstva, což ještě téhož večera nezůstalo bez následků.

Po Krczalově řeči, při níž byla pálena hranice, dal bývalý starosta Inderka pokyn, aby se masy rozjitřených posluchačů asi v 21 hodin večer pomocí hasičských trubek sešikovaly a vydaly se na úřady nepovolený pochod do středu města. Účastníci cestou zpívali různé velkoněmecké a monarchistické písně jako *Wacht am Rhein*, *Wenn die Soldaten durch die Stadt marschieren*, *Stimmt dir mit hellem hohen Klang*, *Gott erhalte!* Část účastníků došla po 21:30 hodin až na současné Masarykovo náměstí za zpěvu písní a provolávání nenávislných hesel proti Čechům a Československé republice: „Nieder mit der Republik!“, „Nieder mit den

dass er davon sprach, dass den Deutschen die Schulen gesperrt werden, auch nicht die Auserung: „Wir erwarten Tag für Tag fester und fester.“ Ich stand 15 Schritte von Krcal... Nach Vorlesung des Redekonzeptes: Ich hörte nicht „Ketten sprengen“ sondern „Zerreißen“ von Wachtfeuern sprach er, dagegen hörte ich nicht „Schwerst Zeiten“, „Kettenklirren“ und „wir werden die Herren sein“ Manches las er, manches sprach er frei.“ Vysociny Jihlava, inv. č. Ji-20-B-404f. Krczal před soudem později popřel, že by pronesl cokoliv jiného, než co je obsaženo v konceptu jeho proslovu. Soudní rozsudek však uvedl, že se od psaného textu při projevu mohl odklonit. Dokument uvádí: „es ist daher nicht ausgeschlossen, ja sogar sehr wahrscheinlich, dass Hans Krcal bei seiner Rede von dem genauen Wortlaute seines Konzeptes abgewichen ist und das umsomehr, da der Angeklagte Hans Krcal selbst auch zugibt teilweise frei gesprochen zu haben.“ V rozsudku se uvádí, že řada v psaném konceptu proslovu neuvedených vyjádření byla doložena ze svědeckých výpovědí svědků obou národností. „Auf Grund der unter Eid abgegebenen, sich gegenseitig bestätigenden und zugleich gegenseitig ergänzenden Aussagen der Zeugen Franz Anderlik und Alois Valka hat der Gerichtshof als erwiesen angenommen, dass der Angeklagte Hans Krcal die Aesserung: Wir erwarten Tag für Tag fester und ferster den Tag unserer Freiheit, ferner wie Zeuge Alois Valka bestätigt, die Aesserung es werden den Deutschen die Erberde genommen und wie die Zeugin Anastazie Tesar bestätigt in Ueberstimmung mit den Zeugen Leopold Horak und Ludmila Brazda, dass der Angeklagte Hans Krcal in seiner Festrede gesprochen hat, dass die Deutschen die Kette mit denen sie gefesselt sind, zerreißen werden... Die oben erwähnten Aussagen der Zeugen tschechischer Nationalität werden, wenn auch nur teilweise, jedoch gerade in den wichtigsten Punkten durch Zeugeaussagen einiger Teilnehmer des Festes deutscher Zunge trotz ihrer allgemein zum Vorschein kommenden Tendenz die Bedeutung und Wirkung der Rede des Angeklagten Hans Krcal günstiger zu schildern und in ein milderer Licht zu stellen, unterstützt. So hat der Zeuge Leopold Horak – ein Deutscher bestätigt dass der Angeklagte Krcal zum Schlusse seiner Rede sich äusserte „dass auch für uns Deutsche die Zeit kommen wird, wo sie die Ketten abstreifen werden“...Der Zeuge Mixa hat bei seiner ersten am Polizeiamte erfolgten Einvernahme angegeben, dass der Angeklagte während seiner Festerede gesagt hat, „Das Sonnenfeuer solle den Deutschen als Leuchtstern und Vorbild zur Befreiung von tschechischem Joch leuchten.“ Muzeum Vysociny Jihlava, inv. č. Ji-20-B-404g.

Tschechen!“ „Böhmische Hunde“, „Masaryk ist Schwein“, „Hoch Wilhelm“, „Das wird die Tschechen beissen“ a podobně. Na náměstí došlo k prvnímu konfliktu, když zde stojící invalida – legionář Dítě účastníky průvodu vyzval, aby přestali zpívat nacionalistické písně a vytrhl jednomu z Němců z ruky lampion. Účastníci pochodu se na něj vrhli a začali ho bít. Do bitky vstoupil přítomný obecní strážník Pavlíček a na pomoc napadenému legionáři přispěchali poblíž stojící českoslovenští vojáci. Násilí však tímto incidentem neskončilo. Inderka povzbuzoval rozvášněný dav k pokračování v pochodu pokynem „Weiter marschieren!“. Průvod pokračoval výše náměstím až k Mariánskému sloupu na horním náměstí, kde Inderka pronesl krátký projev.³³

Mezitím přišel do Velkých kasáren v Křížové ulici asi kolem 22:30 jeden civilista, který informoval vojáky, „že Němci na měšťě bijí Čechy.“ Vojáci proto dostali od šikovatele strážmistra Jaroslava Růžičky „rozkaz k vyrukování.“³⁴ Jednalo se o vojenskou požární hlídku, k níž se pohotově připojilo několik náhodně se zde vyskytujících vojáků. U pošty přišla tato skupinka vojáků k davu Němců, kteří se vůči ní chovali agresivně.³⁵ Došlo ke konfrontaci a hlídka začala dav na horní straně náměstí rozhánět nasazenými bajonety. Při rozhánění agresivních demonstrantů na horním náměstí byl zraněn devatenáctiletý student gymnázia Alfred Salomon,³⁶ který přibližně kolem 22. hodiny došel ve skupince studentů ze slavnosti slunovratu až k mariánskému sloupu. Salomon se s jedním z vojáků střetl a utrpěl zranění stehna bodákem.³⁷

33 MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 4–5.; Situaci konfliktu legionáře Dítěte s německými nacionalisty popsal svědek Paul Vorreiter: „In der Nähe vom unterem Wasserkasten hat ein unbekannter Soldat mit den Worten: Zde je česká republika einem Burschen einen Lampion aus der Hand gerissen und ausgelöscht.“ MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 91.

34 Výpověď zraněného pěšáka 32. pěšího pluku Michala Melníka z 24. 6. 1920. MZA, fond C 47 Krajský soud Jihlava (dále jen C 47), II. manipulace, kart. 193, sp. zn. Vr IX 1076/20, fol. 19.; Ještě předtím přiběhl ohlásit napadení legionáře Dítěte dle výpovědi službu konajícího městského strážníka Eduarda Svobody asi v 22:15 jeden voják a civilista obuvník Antonín Brychta rovněž do městské strážnice v budově radnice. Strážníci Doucha a Zelníček toto ohlášení odhadovali časově asi kolem 22:30. SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Presidiální registratura, inv. č. 1268, kart. 10, fol. 3, 7.

35 Podle jednoho svědectví Josefa Rycheckého tam Němci údajně tloukli na zemi ležícího vojáka, v druhém svědectví Rychecký uvedl, že Němci zde vojákům nadávali. „Když přicházeli k zástupu lidí v průvodu, kteří stáli blíž Mariánské sochy a volali „Heil“ a zejména „Nieder mit den Verrätern haut die Hunde tot“, tak na tyto nadávky, které platily blížícím se vojákům, tak několik mladíků ze zástupu vrhlo se proti vojákům, kteří ještě měli pušky na ramenou a chtěli jim je strhnout. Teprve na to vojáci strhli pušky, na nichž měli bodla a potom teprve začali rozhánět zástup. Růžička před tím již opětovně vyzýval zástup, aby se rozešel a vyklidil náměstí.“ SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Presidiální registratura, inv. č. 1268, kart. 10, fol. 49, 185.

36 MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 4–5.

37 Alfred Salomon ve svědecké výpovědi uvedl: „Während sich die Gruppe auflöste, kamen aus der

Vojákům se částečně podařilo dav rozptýlit a jednu část davu zatlačit z náměstí směrem do současné Komenského ulice (tehdy Špitálská ulice). Za vojáky však šel další zástup civilistů ze slavnosti slunovratu. Přitom zde došlo někdy po 22. hodině, přesněji zřejmě mezi 22:15 až 22:30, ke střelbě na vojáky, při níž jich bylo několik zraněno.³⁸

Násilnosti a střelbu, které proběhly po vyjití malé skupinky československých vojáků z kasáren, na horním náměstí a v současné Komenského ulici, později popsala řada svědků, mezi nimi i samotní ranění českoslovenští vojáci. Jejich výpovědi pomáhají rekonstruovat tento krvavý střet, který však nebyl onoho večera posledním. Situaci po příchodu zmíněné doplněné požární hlídky na horní část náměstí popsal její velitel Jaroslav Růžička: „Na náměstí blíže sochy P. Marie stál zástup lidí. Průvod ten zpíval *Wacht am Rhein* a *Heil Dir im Siegeskranz*. Ze zástupu jsem slyšel, že bylo voláno, aby se hodně křičelo. Na nás bylo voláno čeští psi, česká pakáž, dále bylo voláno *nieder mit der Republik* a jiné výkřiky... Když jsem k zástupu přišel, tak jsem vyzýval napřed česky, aby se rozešli, ježto jest již po 10té hodině. Vpředu zástupu nesený lampion. Když výzvě uposlechnuto nebylo, opakoval jsem ji německy, ale i když jsem výzvu k rozchodu ještě jednou opakoval, zástup se vzdor tomu nerozcházel a dále křičel. Na to jsem dal hlídce rozkaz, zástup rozehnat. Hlídka měla bajonety. Když počala zástup rozhánět, tak se zástup rozprchl, hlídka je tlačila pak do okolních ulic, přičemž se vojáci rozestoupili... Na to jsem pak s hlídkou, která se mezitím shromáždila, šel do Špitálské ulice, kde se mezitím shromažďovali a dále volali *Heil* a nadávali. Hlídka šla do Špitálské ulice v rojnici. Když jsme tam kousek do ulice zašli, ozvaly se za námi z rohu, dle mého mínění z rohu poštovní budovy od náměstí dva výstřely po sobě. Jedním výstřelem byl zraněn Kunrád do nohy a druhým výstřelem raněn Taymar. Vzadu za námi zůstali rovněž civilisti. Všichni před námi neustoupili do Špitálské ulice. Dle zvuku byly to rány z revolveru...“³⁹

Situaci na horním náměstí v těchto okamžicích popsal rovněž záhy do praveho nadloktí střelnou ránou zasažený voják 32. pěšího pluku Rudolf Taymar: „Když jsme přišli na náměstí k poště, a spatřili jsme zástup lidí, vpředu s 2 lampiony. Nedaleko kašny směrem k poště zůstal zástup stát a zpíval: *Wacht am Rhein*

Grossen Kreuzergasse Soldaten gelaufen, die Gewehre hatten und gegen die Gruppe zu lochen. Mit einem derselben stiess ich zusammen und verspürte einen Schlag am Schenkel.“ Následně mu byla rána obvázána v Simaderově kavárně a poté byl převezen do nemocnice. MZA, C 47, II. manipulace, kart. 193, sp. zn. Vr IX 1076/20, fol. 73.

38 MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 88.; Střelbu popsaly například očitě svědky Eliška Mattlová a Josefa Plášilová, jež uvedly, že k ní došlo někdy po 22. hodině. Časově ji do kontextu zařadila svědkyně Anna Niesnerová, která ji časově určila mezi 22:15 až 22:30. SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Presidiální registratura, inv. č. 1268, kart. 10, fol. 34, 35, 45.

39 MZA, C 47, II. manipulace, kart. 193, sp. zn. Vr IX 1076/20, fol. 107.

a slyšel jsem ze zástupu výkřik: Čechische Hunde. Po těchto nadávkách šli jsme do kasáren, ozbrojili jsme se, střelivo jsme však s sebou žádné neměli. Rozehnali jsme zástup bodly, z jedné skupiny však padlo několik revolverových ran, které poranily mne a ještě tři osoby. Hned po výstřelech, cítil jsem bolest v pravém rameni, viděl jsem, jak se v zástupu stranou za mnou zablesklo a hned jsem cítil bolest v rameni. Vojáci, když viděli, že se střílí a že jsou ranění, odešli do kasáren pro střelivo, já jsem však zatím odešel v průvodu více vojínů do kasáren. Když jsem tam byl obvázan, sešel jsem dolů před kasárny a viděl jsem, jak vyšlehy plameny po výstřelech, které vyšly z oken spořitelny ve druhém nebo třetím poschodí. Bylo to na straně obrácené do Křížové ulice. Kolik ran padlo, nevím. Jak začalo se střílet z oken, zahájili také vojíni palbu. Vrátil jsem se do kasáren a ještě v noci byl jsem převezen do posádkové nemocnice.⁴⁰

Další postřelený voják Michal Melník později vypověděl: „V okně poštovní budovy, nevím však, v kterém poschodí, se zablesklo asi čtyřikrát za sebou a padlo tolikéž ran asi z revolveru nebo pistole. Cítil jsem pojednou náraz a bolesti v kyčli a zpozoroval jsem, že jsem raněn. Šel jsem do Velkých kasáren a tam jsem byl obvázan a později dopraven ochrannou stanicí do posádkové nemocnice.“⁴¹

Lehčeji do pravého stehna byl postřelen příslušník 32. pěšího pluku Ján Marzar.⁴² Další, těžce zraněný Antonín Kunderát z 32. pěšího pluku o okolnostech střelby vypověděl: „Šik. Růžička dal nám rozkaz, bychom s nasazenými bodly zástup na náměstí poblíž pošty rozehnali. Poněvadž zatím se ve Špitálské ulici u divadla shromažďoval znova zástup Němců se zpěvem a křikem „Nieder mit den Böhm[en]“ „čeští a maďarští psi musí z Jihlavy ven“, běželi jsme kolem pošty Špitálskou ulicí k divadlu. U poštovních vrat spatřil jsem v okně v prvním poschodí záblesk, hned na to padla rána a ucítil jsem zranění v chodidle pravé nohy. Za malou chvíli na to padly asi dvě rány, doleji ve Špitálské ulici. Dva civilisté mne zdvihli a jeden z nich, jménem Bureš byl při zdvihání raněn.“⁴³ Zmíněný invalida Tomáš Bureš Kunderátovu výpověď potvrdil, když uvedl: „... šel jsem za vojáky se podívat a jak jsem přišel k poště, padla rána a hned na to volal někdo o pomoc. Přispěchal jsem k tomu místu, odkud volání vycházelo a sehnul jsem se k onomu vojínovi. V tom zablesklo se, patrně v druhém poschodí pošty z okna a treskla rána. Ucítil jsem, že jsem na stehně levé nohy raněn...“⁴⁴

40 Výpověď zraněného pěšáka 32. pěšího pluku Rudolfa Taymara z 24. 6. 1920. MZA, C 47, II. manipulace, kart. 193, sp. zn. Vř IX 1076/20, fol. 25, 26.

41 Výpověď zraněného pěšáka 32. pěšího pluku Michala Melníka. MZA, C 47, II. manipulace, kart. 193, sp. zn. Vř IX 1076/20, fol. 19.

42 MZA, C 47, II. manipulace, kart. 193, sp. zn. Vř IX 1076/20, fol. 15.

43 MZA, C 47, II. manipulace, kart. 193, sp. zn. Vř IX 1076/20, fol. 17.

44 MUDr. Herrmann k tomu uvedl: „Jedná se o povrchní postřelení kůže, které mohlo být způso-

Při střelbě z řad civilistů proti zasahujícím vojákům v Komenského ulici byla jednou z těchto střel odražených od kamenné dlažby zasažena na povrchu levého bérce i sedmnáctiletá Herta Czechová.⁴⁵ Czechová nemohla být zasažena střelou vojáků, protože hlídka, na kterou bylo stříleno v Komenského ulici, měla pouze nenabitě pušky s bodáky, měla zakázáno střílet a také dle výpovědi jejích členů vůbec nestřílela.⁴⁶ Skutečnost, že střelba v Komenského ulici nepocházela z vojenských pušek, ale z revolveru, potvrdila i celá řada na sobě nezávislých svědků. Například učitel německé školy Horák, který stál v okamžiku střelby na náměstí nedaleko vstupu do Komenského ulice, ve svědecké výpovědi v této souvislosti uvedl: „...padla ve Špitálské ulici rána, která prý pocházela dle jeho mínění asi z revolveru, poněvadž byla hlučná a ne tak ostrá, jako z vojenské pušky. Brzy po té nesli z ulice nějakou slečnu raněnou směrem k radnici a vojáka, který musil býti raněn těžce, poněvadž byl bezvládný.“⁴⁷

Následně přiběhla skupina asi 20 až 30 vojáků před budovu okresního hejtmanství na horním náměstí, začala střílet do vzduchu a po střelbě vyklízela náměstí.⁴⁸ Následovalo krátké uklidnění.

Po 23. hodině přišlo na strážnici na městskou radnici asi 15 až 20 vojáků a českých civilistů, kteří zde žádali vydání městského strážníka, o němž se zřejmě mylně domnívali, že při první potyčce na náměstí chytil napadeného legionáře Dítěte, aby jej mohli Němci zbít. Když tato skupinka vyjednávala před radnicí se strážníky, zaujal je jako nápadný vůz záchranné zdravotní služby, který vyjel již poněkolikrát z druhých vrat radnice. Někteří ze skupinky proto vůz zastavili, a když uviděli, že ve voze sedí nějaký jim podezřelý muž, považovali jej omylem za převlečeného městského strážníka, o němž se domnívali, že napomáhal napadení legionáře Dítěte. Ve skutečnosti se jednalo o městského účetního radu Bargerera, který se ze strachu ve voze ukryl. Vojáci začali křičet v domněnce, že jde uvede-

beno výstřelem z výše.“ MZA, C 47, II. manipulace, kart. 193, sp. zn. Vr IX 1076/20, fol. 31, 32.

45 Ve svědecké výpovědi Czechová uvedla: „Kaum war ich einige Schritte in die Spittlgasse gegangen als vom Platz Leute in die Spittlgasse liefen. In der hinter der Leuten liefen Soldaten mit aufgefplanten Bajonett. In dem Moment hörte ich einen Schuss und gleich verspürte ich ein Zucken in linken Fuss und dann Schmerzen. Ich war in dem Augenblicke auf dem Trottoir knap beim Postgebäude und zwar zwischen dem Tor vom Postgebäude in der Spittelgasse und der Ecke des Postgebäude und zwar näher zum Tor. Ich bin dann einige Schritte zurückgegangen, dann wurde ich vom Soldaten genommen und vom diesen weggetragen.“ MZA, C 47, II. manipulace, kart. 193, sp. zn. Vr IX 1076/20, fol. 111–114.

46 Srov. např. soudní svědeckou výpověď velitele hlídky Jaroslava Růžičky a vojáků Rudolfa Taymara, Michala Melníka, Jana Mazara, Antonína Kunderáta a dalších. MZA, C 47, II. manipulace, kart. 193, sp. zn. Vr IX 1076/20, fol. 50–54, 108.

47 MZA, C 47, II. manipulace, kart. 193, sp. zn. Vr IX 1076/20, fol. 81.

48 Svědectví Josefa Rychteckého a strážníka Jakuba Fuksy. SOkA Jihlava, AMJ od r. 1849, Presidiální registratura, inv. č. 1268, kart. 10, fol. 48–49.

ného městského strážníka a začali Bargaera bít. Na tento pokřik přiběhla jedna z vojenských hlídek procházejících od současné Benešovy ulice ke kašně na náměstí. V tom zazněla nová střelba na vojáky, kteří tvrdili, že přicházela z okolních domů.⁴⁹ Při této střelbě zasažený voják 26. pěšího pluku Viktor Kozolka, jenž stál před budovou radnice, později vypověděl: „Tu ozvaly se výstřely, a sice ve směru od domu, o kterém říkali, že je tam pošta; my jsme stáli u radnice a viděl jsem, že ze zmíněného domu se střílí, a sice podle záblesku výstřelu. Dům ten byl v tmě a záblesky výstřelů bylo dobře viděti. Také z radnice bylo na nás stříleno a právě, když jsem byl obrácen čelem k radnici, avšak více směrem k vedlejšímu kostelu (sv. Ignáce) dostal jsem střelnou ránu do krajiny břišní zřepředu, která prolítla a zadem hýždí vyletěla ven... Rána, která mne zasáhla, přiletěla určitě z radnice. Z kterého poschodí ovšem nevím. Zdolejška z ulice nemohla býti, poněvadž přiletěla ke mně zřepředu a u nás bylo několik nezbrojených Čechů, kteří do nás nestříleli. My měli jsme sice každý 5 ostrých patron, ale bylo nám zakázáno střílet.“⁵⁰ Těžké zranění zde utrpěl také příslušník 31. pěšího pluku Josef Ondrák, který při střelbě na vojáky, kterou označil jako přicházející ze směru od ulice Matky Boží na opačné straně náměstí, utíkal s ostatními do průjezdu radniční budovy. Vojín utíkající před ním s puškou s nasazeným bodákem se svalil a Ondrák se napíchl kyčlí levé nohy na bodlo.⁵¹ Střelné zranění na hlavě utrpěl rovněž Antonín Pavelka z 31. pěšího pluku.⁵² Svobodník Čeněk Kučera z 31. pěšího pluku byl zasažen v oblasti, kde přechází levá horní končetina v záda, a projektil vyšel z přední části těla nad hrudním svalem.⁵³ Osudové střelné zranění zde před budovou radnice utrpěl

49 MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 4–5.; Viz např. rovněž výpovědi městského komisaře Alfreda Tiebera a městských strážníků o této události. SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Presidiální registratura, inv. č. 1268, kart. 10, fol. 1–9; Strážník Jakub Fuksa zařadil příchod vojáků na strážnici, žádajících vydání strážníka Pavlíčka, asi kolem 23:30. SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Presidiální registratura, inv. č. 1268, kart. 10, fol. 48.

50 Kozolka utrpěl těžké zranění průjštělem pánve. V lékařské zprávě je uvedeno: „Ústí zbraně se rozhodně nacházelo výše, než přední rána. Nejedná se o ránu z blízka, takže se ústí zbraně nacházelo tím výše, čím bylo vzdálenější. Zranění jest samo o sobě těžké.“ MZA, C 47, II. manipulace, kart. 193, sp. zn. Vr IX 1076/20, fol. 12, 13, 27, 28. Závěry lékaře MUDr. Herrmanna jsou důležité v tom, že vyznívají v souladu s tvrzeními řady vojáků, že mnoho výstřelů vycházelo nejen z úrovně náměstí či ulice, nýbrž i shora z oken domů.

51 MZA, C 47, II. manipulace, kart. 193, sp. zn. Vr IX 1076/20, fol. 21, 22.

52 MZA, C 47, II. manipulace, kart. 193, sp. zn. Vr IX 1076/20, fol. 23, 24.

53 MUDr. Herrmann ve lékařské zprávě uvedl: „Rána musela býti vypálená asi v bezprostřední blízkosti a sice muselo se nacházeti ústí zbraně ve výši zranění. Blůza zraněného jest na místě vstřelu spálena. Zranění samo o sobě těžké a bylo dle válečných zkušeností vyšetřujícího lékaře pravděpodobně působeno manl. puškou.“ MZA, C 47, II. manipulace, kart. 193, sp. zn. Vr IX 1076/20, fol. 29, 30. Lékaři MUDr. Kürschner a MUDr. Pleva později toto hodnocení potvrdili: „Že zranění způsobeno ze vzdálenosti blízké, tomu nasvědčují popsané defekty kožní, které dlužno označiti jako spáleniny neb následky popálení.“ Tamtéž, fol. 60. O prostoru před radnicí

voják Martin Slavko, což doložily výpovědi očitých svědků jeho kolegů Štefana Kováče⁵⁴ a Viktora Kozolky, jenž ve své výpovědi výslovně uvedl: „V pohotovosti té byl také pěšák Slavko, který v stejné době, jako já byl střelen. Také se dovlékl až do brány radnice.“⁵⁵

Přibližně kolem 23:30 hodin se na náměstí znovu rozpoutala střelba, při níž byl blízko severního rohu kostela sv. Ignáce zastřelen voják Bohumil Dvořáček.⁵⁶

Oběťmi střelby se tak stali dva českoslovenští vojáci, příslušník 31. pluku Bohumil Dvořáček (25 let) ze Sasiny u Boskovic zasažený do hlavy a příslušník 26. pěšího pluku Martin Slavko (24 let) z Prenčova, okres Krupina na Slovensku, jenž utrpěl průstřel dutiny břišní vedený zezadu,⁵⁷ jenž zemřel ve vojenské nemocnici 24. 6. ve 4 hodiny v noci.⁵⁸ Vedle zastřelených vojáků bylo zraněno nejméně dvanáct osob, z toho devět vojáků a tři civilisté,⁵⁹ jichž mohlo být ovšem ve skutečnosti zraněno více.⁶⁰

Později byly na současném Masarykově náměstí umístěny pamětní tabule, připomínající zastřelení československých vojáků. Na budově pošty na rohu Masarykova náměstí a Komenského ulice pamětní tabule věnovaná Bohumilu Dvořáčkovi a na stěně kostela sv. Ignáce Martinu Slavkovi. Výše citované prameny ovšem dokládají, že tabule jsou umístěny na nesprávných místech. Bohumil Dvořáček byl zastřelen a na místě mrtev u kostela sv. Ignáce a Martin Slavko (na tabulce navíc nesprávně uveden jako Šlavka) nebyl osudově zasažen na tomto místě, nýbrž před hlavním vchodem do budovy radnice.

Spáchané násilí situaci ve městě dále vyhrotilo. Dne 24. 6. v 8: 30 hodin sice bylo na náměstí asi 800 lidí, kteří se chovali klidně,⁶¹ ovšem následně se na současném Masarykově náměstí shromáždily asi 3 tisíce českých obyvatel města protestujících proti eskalaci projevů německého nacionalismu a hrozilo odvetné

v těchto okamžicích Kučera uvedl: „Za mnou na náměstí nestáli žádní vojáci, ti všichni byli pohromadě u radnice. Dále na náměstí, když jsem tam ještě stál, než se začalo střílet, viděl jsem tam stát nějaké civilisty.“ Tamtéž, fol. 61.

54 MZA, C 47, II. manipulace, kart. 193, sp. zn. Vr IX 1076/20, fol. 104.

55 MZA, C 47, II. manipulace, kart. 193, sp. zn. Vr IX 1076/20, fol. 13.

56 Srov. např. svědecká výpověď Vladimíra Grundmana. SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Presidiální registratura, inv. č. 1268, kart. 10, fol. 63; MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 84.

57 MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 15.; MZA, C 47, II. manipulace, kart. 193, sp. zn. Vr IX 1076/20, fol. 1, 3, 6, 7, 11.

58 MZA, C 47, II. manipulace, kart. 193, sp. zn. Vr IX 1076/20, fol. 14.

59 MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 80.

60 Uvádí tak zpráva okresní správy politické v Jihlavě adresovaná státnímu zastupitelství z 25. 6. 1920. MZA, C 47, II. manipulace, kart. 193, sp. zn. Vr IX 1076/20, fol. 34.

61 MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 95.

násilí vůči Němcům. Na shromáždění vystoupil starosta Sokola JUDr. Červený a ředitel Moravsko-slezské banky Zápotocký, kteří hovořili o německé nesnášenlivosti a neschopnosti soužití, vyzvali ovšem demonstranty ke klidu a umožnění práce úřadů. Radnice byla obléhána rozhořčeným davem českého obyvatelstva, které žádalo odstranění všech německých úředníků a zejména německých městských strážníků.⁶² Vládní komisař města Jihlavy charakterizoval situaci ve městě 24. 6. ve své zprávě: „Nálada mas lidu na náměstí a ulicích jihlavských, jakož i celé vojenské posádky stávala se napjatější... Jelikož na nějaké úřadování na radnici nebylo pomýšlení, poslal vládní komisař všechny úředníky domů. Druhého dne, když se situace poněkud uklidnila, byli opět povoláni do úřadu až na 2, proti nimž bylo zvláště velké rozhořčení. Těm udělil vládní komisař dovolenou. Stejně i všem německým strážníkům dána dovolená, ježto se bylo obávati, že dojde k výtržnostem a násilnostem... Za takového stavu věci, kdy situace v městě 24/6 ráno byla krajně napjatá, ba přímo hrozivá, kdy vládní komisař octl se na radnici sám – českého úřednictva kromě jednoho komisaře a 2 kancelistů vůbec nebylo – byla ochota, s jakou se tělocvičná jednota Sokol a dělnická tělocvičná jednota nabídly, že budou dbáti o udržení klidu a pořádku v městě vládnímu komisaři jen vítána, neboť mohla při rozbourání, jak mezi civilním obyvatelstvem, tak i vojskem, býti jedinou zárukou, že nedojde k událostem, jichž se bylo co nejvíce obávati, a jež by byly měly následky nedozírné...“⁶³ Fungování městského úřadu bylo tedy hluboce ochromené a většina městské policie musela být pod tlakem významné části české veřejnosti dočasně suspendována a v nastalé situaci nouzově nahrazena občanskou stráží doplněnou příslušníky vojenské posádky, která měla za úkol udržovat veřejný pořádek až do příchodu četnických posil. Tato provizorní stráž provedla domovní prohlídky u osob podezřelých z podílu na násilnostech, zabavila množství zbraní a zatkla 16 osob, z nichž 11 bylo v noci z 24. na 25. 6 předáno Krajskému soudu v Jihlavě.⁶⁴ Zatčeni byli Vinzenz Inderka, Eduard Exner, Erich Prihoda, Rudolf Prochazka, Otto Rippl, Gustav Rippl, Dr. Richard Inderka, Edmund Stutz, Alois Meixner, Wenzl Sedlak, Christian Honsig, Alois Nessel, Richard Spotzmüller, Johan Skalla, Josef Neubauer a Alfred Kerpes, z nichž někteří byli následně propuštěni.⁶⁵ Podle hlášení vedoucího okresní politické správy v Jihlavě Chmelíka byla časně ráno vykonána domovní prohlídka městskou policií za účasti četnictva a vojenské policie v bytech Němců, kteří byli podezřelí ze střelby z oken na vojáky, která zůstala bez výsledků.⁶⁶ I podle zprávy sepsané 24. 6.

62 MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 35.

63 MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 23.

64 MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 68.

65 MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 6.

66 MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 80.

okresním četnickým velitelem vrchním strážmistrem Josefem Kroupou se do-
movní prohlídka konala za součinnosti četnictva, což však nebylo specifikováno.
Dle hlášení četnického oddílu v Jihlavě z 25. 6. převzalo na místě městské policie
bezpečnostní službu ve městě soustředěné četnictvo.⁶⁷ Vedoucí okresní politické
správy 24. 6. zaznamenal, že pořádek ve městě udržovaly vojenské hlídky místní
posádky, 30 Sokolů v kroji a 20 bez kroje s páskou a že četnictvo bylo posíleno
o šest mužů z jiných stanic okresu.⁶⁸ Podle vyjádření vládního komisaře města
Jihlavy bylo četnictvo povoláno ke konání strážní služby 24. 6.⁶⁹ Z uvedených pra-
menů tedy plyne, že k bezprostřední konsolidaci situace byly následujícího dne po
násilnostech nasazeny síly četnictva, vojska, Sokola a Dělnické tělocvičné jednoty.
Proti účasti členů Sokola a DTJ se velmi záhy postavilo ministerstvo vnitra, které
již 25. 6. dopoledne telefonicky žádalo okresní správu politickou v Jihlavě a vlád-
ního komisaře města Jihlavy, „aby zabráněno bylo stížnosti z německé strany...
sokolské a dělnické hlídky byly zrušeny a za druhé, aby zatčení byli buďto předáni
soudu, pak-li tu viny jest anebo na svobodu propuštění.“⁷⁰ Proto ještě během do-
poledne 25. 6. vystřídalo koncentrované četnictvo sokoly a důvěrníky dělnictva ve
hlídkách a dále je prováděly pouze hlídky tvořené četníky a vojáky.⁷¹

V reakci na projevy německého nacionalismu a násilí došlo 24. 6. k niče-
ní majetku Simaderovy kavárny, jež byla střediskem německých nacionalistů,
Inderkovy lékárny a k poničení Ripplovy tiskárny, kde byly tištěny nacionalis-
tické a protičeské materiály, zejména noviny *Mährischer Grenzbote*,⁷² a odkud
byly rovněž svědky uváděny výstřely směřující proti československým vojákům
a dalším civilním osobám stojícím u budovy radnice. Z důvodu provokativní-
ho chování a slovních projevů bylo ztlučeno davem na náměstí několik osob
německé národnosti.⁷³ Došlo rovněž ke strhávání německých nápisů a obchod-
ních štítů na současném Masarykově náměstí a poté zástup asi 600 osob vede-
ný několika vojáky odstraňoval německé vývěsní tabule v současné Benešově
ulici.⁷⁴

Vládní komisař města Jihlavy Dominik Koráb vydal hned 24. 6. 1920 vyhlá-
šku omezující veřejné shromažďování. Ve vyhlášce se uvádělo: „Politováníhodné

67 MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 79.

68 MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 80.

69 MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 84.

70 MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 95–96.

71 MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 97.

72 MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 80.

73 SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Presidiální registratura, inv. č. 1268 kart. 10.

74 MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 95.

události posledních okamžiků, jimž padly za oběť lidské život, nutí mne k následujícím opatřením: Zakazují veškeré shromažďování a srocování se pod širým nebem, jakož i veškeré schůze v uzavřených místnostech. Zakazují výčep, podávání a prodej lihových nápojů jakéhokoli druhu. Veškeré domy, místnosti hostinské a kavárenské budtež uzavřeny o 9. hodině večerní. Bezdůvodné prodlévání na ulicích po 9. hodině večerní není dovoleno.⁷⁵ Současně vládní komisař města téhož dne nechal zveřejnit vyhlášku, v níž se pravilo: „Po včerejších demonstracích zatčeno bylo na různé udání více osob německé národnosti, že buď podněcovali k demonstracím neb aktivně na nich se účastnili. Všichni, kdož mohou potvrditi nějaký protizákonný čin, nechtě přihlásí se ihned u policejního komisaře Maška na městské radnici, k vydání svědectví.“⁷⁶ O dva dni později následovala vyhláška nařizující do 29. 6. 1920 „veškerému obyvatelstvu bez rozdílu národnosti okamžitě vydání veškerých zbraní a střeliva...“⁷⁷

O rozbouřenosti nálad českého obyvatelstva v Jihlavě, pokračující i 25. 6., svědčí text zápisu telefonické zprávy vedoucího okresní správy politické v Jihlavě Chmelíka podané zemské správě politické v Brně: „Ve večerních hodinách 25. VI. shlukly se hloučky lidí, jež byly na náměstí před radnicí a dav hleděl vniknouti do radnice, žádaje vydání bývalého starosty Vincence Jinderky [sic]. Tento dav lidí vzrostl až na 5.000 osob a byla v něm nálada pomstění se Jinderkovi [sic]. Vojsko 100 mužů a četnictvo, chránící radnici, nemohlo davu odolati, takže přivolán byl další silný oddíl vojska, jenž teprve část náměstí u radnice vyklidil. V davu byly živly, které vítáním příchodu vojska a domlouváním hleděly vojsko svést, což se nepodařilo. Ještě o ½ 10 hod. večerní byl na náměstí dav, čítající 3.000 osob. Během těchto událostí vniklo několik civilních osob oknem kantiny do kasáren a hledělo vojsko v kasárních /méně spolehlivé/ pro sebe získati, což se nepodařilo. O ½ 12. hod. noční postavili /prý vojáci/ na náměstí šibenici, která byla ihned odstraněna. K půlnoci zavládl v Jihlavě klid.“⁷⁸

Dne 26. 6. ráno byla vojenská posádka v Jihlavě posílena o jeden prapor mužstva povolán z Brna. Odpoledne od 14. hodiny proběhl pohřeb zastřelených vojáků (viz níže).⁷⁹ Ještě 26. 6. se kolem 18. hodiny shromáždilo u budovy soudu asi 30 osob, které žádaly vydání uvězněných podezřelých ze spojitosti s násilím následujícím po slunovratové akci. Soud byl však chráněn 50 vojáky a silným oddílem četnictva. Teprve 27. 6. hlásila okresní správa politická v Jihlavě zemské správě politické v Brně, že ve městě panuje klid. Současně informovala, že až tohoto dne

75 SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Presidiální registratura, inv. č. 1259, kart. 10.

76 SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Presidiální registratura, inv. č. 1260, kart. 10.

77 SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Presidiální registratura, inv. č. 1261, kart. 10.

78 MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 97.

79 MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 97.

do Jihlavy dorazila posila ze soustředěného oddílu četnictva a žádala o neprodlené vyslání další četnické posily v počtu 30 mužů.⁸⁰

Pohřeb zastřelených vojáků se uskutečnil 26. 6. za účasti mnoha představitelů života politického (např. ministr pošt a telegrafů František Staněk), společenského, armády a celkem asi 12 až 15 tisíc osob a byl silnou manifestací odporu proti násilí a německému nacionalismu.⁸¹

Události jihlavského slunovratu se staly tématem politických sporů i na půdě Národního shromáždění, kde byli příslušní vládní představitelé v této věci interpelováni zastupiteli z řad německých nacionalistických stran. Jednalo se především o interpelaci poslance ing. Junga a dalších 20 poslanců na 12. schůzi poslanecké sněmovny dne 9. 7. 1920, jež obsahovala množství i zcela nepravdivých tvrzení (např.: „Po prchajících vojáci stříleli. Na konec bylo hlavní náměstí v pravém slova smyslu pokropeno 2 kulometry.“). Události jihlavského slunovratu byly na této schůzi poslanecké sněmovny diskutovány ústy řady poslanců včetně předsedy vlády Tusara.⁸² Druhou, obecněji formulovanou interpelací v této věci podali 13. 7. 1920 senátoři Jelinek, Luksch a dalších 15 senátorů.⁸³

K vyšetření událostí jihlavského slunovratu byla ustavena parlamentní vyšetřovací komise, jejímiž členy byli také zástupci německých politických stran. Komise 26. 6. 1920 jednala přímo v Jihlavě,⁸⁴ ovšem vzhledem k tomu, že vyšetřování prováděné státními orgány bylo teprve na samém počátku, lze její jednání tohoto dne považovat spíše za vyjádření pozornosti, již událostem a násilností akce jihlavského slunovratu ve svých důsledcích věnovaly nejvyšší státní instituce a politické strany na parlamentní úrovni. O stavu destabilizace úřadu vedeného vládním komisařem města Jihlavy, jenž byl důsledkem převážně německého složení úřednictva i městské stráže, a který byl v prvních dnech postupně nouzově nahrazován a doplňován zapojením vojska, úřadu okresní politické správy, postupně posilovaného četnictva a členů Sokola a DTJ, hovoří ve své zprávě z 27. 6. 1920 o jednání uvedené parlamentní vyšetřovací komise místodržitelství rada Josef Novák, když uvádí: „Přesného úsudku o celé věci není si možno ještě dnes učiniti. Neboť nebyla slyšena ještě celá řada svědků. Slyšeni byli pouze oni svědkové, kteří

80 MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 90.

81 Jihlavské listy, 2. 7. 1920, č. 27, s. 2, 3.; Údaj o 15 000 účastníků pohřbu obsahuje zápis o telefonické zprávě okresní politické správy v Jihlavě zemské politické správě v Brně z 26. 6. 1920. MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 90.

82 Např. Stenoprotokol 12. schůze poslanecké sněmovny Národního shromáždění československé republiky z 9. 7. 1920, <https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/012schuz/s012002.htm> [cit. 13. 12. 2020].

83 MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 58.

84 Zpráva o výsledku šetření parlamentární komise vykonaném dne 26. června 1920 o událostech v Jihlavě dne 23. června 1920. MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 82–87.

se následkem vyhlášky vládního komisaře ve čtvrtek přihlásili a z těch jen část mohla ve čtvrtek a v pátek pro nedostatek úředníků vyslychajících býti slyšena. První výslechy prováděli členové Sokola, tedy osoby s těmito věcmi naprosto neobeznalé! Po celou sobotu byli úředníci zaměstnaní při sezení komise a výslechy se neprováděly. Občané němečtí vlastně vyslychání nebyli, není o tom žádných protokolů.⁸⁵

Podrobné vyšetřování vedené pověřenými státními orgány se plně rozvinulo následně a sloužilo jednak jako podklad pro jednání soudů, jednak zejména pro informování zemské správy politické v Brně a ministerstva vnitra. Význam, jehož případ jihlavského slunovratu nabyl, dokazuje vedle jeho projednávání na půdě parlamentu i skutečnost, že se o něj zajímal i prezident Masaryk a nechal se o něm příslušnými úřady informovat.⁸⁶

Soudní případy několika obviněných projednával Zemský soud trestní v Brně. Soudní spisy několika obviněných se dochovaly, ovšem v případech dvou hlavních a několika dalších obviněných nebyly dosud dohledány a lze předpokládat, že byly zřejmě skartovány.⁸⁷ Jeden z hlavních organizátorů slavnosti slunovratu a řečník Hans Krczal byl 2. 10. 1920 odsouzen k podmíněnému odnětí svobody na 4 měsíce.⁸⁸ Politickou rovinu událostí dokumentovala i skutečnost, že Krczalovým obhájcem byl německý poslanec Národního shromáždění Československé republiky dr. Emerich Radda.⁸⁹ Krczal se snažil vyhnout výkonu zbytku trestu. Podal proto žádost o jeho odložení, kterou měl projednat soud 20. 1. 1921.⁹⁰ Vinzenz Inderka byl 12. 11. 1920 odsouzen ke čtyřem měsícům odnětí svobody s jedním tvrdým ložem měsíčně s podmíněným odkladem na dobu dvou let za to, že po skončení slavnosti vyzval shromážděné k nepovolenému společnému pochodu do města

85 MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 86.

86 Archiv Kanceláře prezidenta republiky, sign. R 5521/23, inv. č. 827/R.

87 Pokud jde o soudní spisy Hanse Krczala a Vinzenze Inderky, byl Krczalův spis vedený pod spis. zn. Vr. VII 4663/20, obž. 1528/20 odeslán Zemským soudem trestním Brno přeposlán Krajskému soudu Jihlava, kde byl uložen pod spis. zn. Vr V 1087/20, odkud byl předán Okresnímu soudu ve Štokách. Jeho fond spravuje Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, kde však tento spis není dochován. Spis Vinzenze Inderky vedený u Krajského soudu Jihlava pod spis. zn. Vr 1986/20, obž. 350/20 se zřejmě rovněž nedochoval. Totéž se týká spisu Richarda Inderky se spis. Zn. Vr 1099/20 a Eduarda Exnera se spis. zn. Vr 1081/20, obž. 349/20. Za rešerši autor děkuje Mgr. Barboře Markové z MZA v Brně a Evě Vencové ze SOkA Havlíčkův Brod.

88 Ze čtyřměsíční sazby si mezitím odsouzený odpykal 3 měsíce ve vazbě, v níž byl od 1. 7. do 2. 10. 1920. Německojazyčný originál rozsudku Zemského trestního soudu v Brně nad Hansem Krczalem z 2. 10. 1920. Muzeum Vysočiny Jihlava, inv. č. Ji-20-B-404g.; MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 2.

89 Srov. např. Tagesbote, 3. 10. 1920, Nr. 477, s. 4.

90 Muzeum Vysočiny Jihlava, inv. č. Ji-20-B-404k.

a že k nim na současném Masarykově náměstí pronesl proslav. Do případného odloženého výkonu rozsudku měla být započtena doba vazby. Inderka byl přitom odsouzen pouze za skutky, jež sám doznal.⁹¹ Obviněný Erich Przihoda byl uznán vinným pouze za nepovolené držení střelné zbraně k pokutě ve výši 50 korun (eventuálně k 24-hodinovému trestu vězení),⁹² což se jej jakožto syna majitele cihelny v Horním Kosově jistě citelně nedotklo. V rámci soudního řízení byl propuštěn na kauci ve výši 10 000 korun.⁹³ Mezi vyšetřované patřil rovněž Eduard Exner, obviněný za to, že údajně smočil svoji hůl v krvi zastřeleného vojáka Dvořáčka na dlažbě, odplivl si a označil ji za krev psí.⁹⁴ Exner byl 26. 11. 1920 odsouzen podmíněně ke dvěma měsícům vězení s tvrdým ložem týdně.⁹⁵ Později, stejně jako Hans Krczal, uprchl do Rakouska, načež oba uprchlí obvinění žádali prostřednictvím svého advokáta dr. Emericha Raddy prezidenta Masaryka o milost, resp. o odpuštění zbytku trestu částečně odpykaného ve vazbě. Žádost byla 31. 5. 1922 předána ministerstvu spravedlnosti.⁹⁶ Na základě toho požádal Zemský trestní soud v Brně 28. 7. 1922 vedení správy města Jihlavy o posudek na jednání Hanse Krczala ode dne jeho odsouzení, tedy od 2. 10. 1920. Podaná zpráva byla formulována v kladném, Krczalovi příznivě smyslu,⁹⁷ což mohlo souviset i se skutečností, že město Jihlava bylo v této době pod vedením představitelů německých politických sil v čele se starostou Othmarem Oberrennerem. Jiný vyšetřovaný Rudolf Prochazka byl Zemským soudem trestním v Brně 26. 11. 1920 osvobozen.⁹⁸

Případy dalších obviněných projednával Krajský soud v Jihlavě. Zde byl 1. 3. 1921 Otto Rypl odsouzen k pokutě 50 Kč (eventuálně k pěti dnům vězení) za přešupek zbrojního zákona, a v téže věci vyšetřovaný majitel tiskárny Gustav Rippl a Berta Ripplová, sestra výše uvedených, byli osvobozeni.⁹⁹ Emanuel Zeizinger a Franz Zeizinger, držení ve vazbě od 25. 6. do 16. 7. 1921, byli v souvislosti s ne-

91 Srov. např. Tagesbote, 13. 11. 1920, Nr. 544, s. 2. Viz Muzeum Vysočiny Jihlava, inv. č. Ji-20-B-404j; MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 2.

92 MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 2.

93 Srov. např. Tagesbote, 2. 10. 1920, Nr. 476. Viz Muzeum Vysočiny Jihlava, inv. č. Ji-20-B-404ch.

94 Archiv Kanceláře prezidenta republiky, sign. R 5521/23, inv. č. 827/R.

95 MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 2.

96 Archiv Kanceláře prezidenta republiky, sign. R 5521/23, inv. č. 827/R.

97 SOkA Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 1390, kart. 11, nefol.

98 MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 2.

99 MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 2, 3.; Gustav Rippl se společně se svým bratrem Ottou Ripplem skrýval za komínem na půdě domu na tehdejší Hlavním náměstí č. 76 (budovy tzv. Kretzlu později zbourány), kde byli zatčeni 24. 6. 1920 v 11:30 hodin a zajištěni na radnici, odkud byli 26. 6. 1920 ve 1 hodinu v noci předáni do vazební věznice Krajského soudu v Jihlavě. Z vazby byli propuštěni 31. 7. 1920 v 10 hodin. MZA, C 47, II. manipulace, kart. 194, sp. zn. Vr V 1098/20, fol. 149, 151, 152, 153, 263.

dovoleným ozbrojováním,¹⁰⁰ jež však s násilnostmi po oslavě slunovratu, jak bylo zjištěno, nesouviselo, 22. 2. 1921 odsouzeni k jednomu týdni tuhého vězení. Proti ostatním vyšetřovaným, tzn. proti Wenzlu Sedlakovi,¹⁰¹ Aloisi Meixnerovi,¹⁰² Richardu Inderkovi, Hansu Rossovi, a Albinu Müllerovi bylo trestní stíhání zastaveno.¹⁰³ Trestní řízení proti Edmundu Stutzovi vyšetřovanému kvůli podezření ze střelby proti vojákům v Komenského ulici, jež byl ve vazbě od 26. 6. do 16. 7. 1920, bylo rozhodnutím Krajského soudu z 8. 2. 1921 zastaveno.¹⁰⁴ Stejně tak bylo Krajským soudem v Jihlavě 11. 2. 1921 zastaveno trestní řízení proti Alfredu Kerpesovi drženému od 26. 6 do 25. 7. 1920 ve vazbě, který byl vyšetřován kvůli tomu,

100 MZA, C 47, II. manipulace, kart. 194, sp. zn. Vr V 1083/20, fol. 4, 6, 28–30.

101 Politicky nejvýznamnějším z těchto vyšetřovaných byl Wenzl Sedlak, majitel továrny na nábytek a přední představitel německé politické scény Jihlavy, proto je na místě popsat okolnosti jeho vyšetřování, jež současně dokládají vyhrocenou situaci období těsně po slunovratových násilnostech. Sedlak byl nejprve vyslýchán 24. 6. 1920, a „ježto nebylo [sic] proti Sedlákovu zjištěny žádné okolnosti, které by jej usvědčovaly z trestného nějakého skutku, byl předvedený vyzooměn, že se sice propouští na svobodu, dává se mu však na vůli, by na radnici dále setrval.“ (U citovaného zápisu o výslechu je zjevně uvedeno nesprávné datum 25. 6. 1920.) Důvodem byla obava, že by mohl být při opuštění budovy radnice napaden před ní shromážděným rozhořčeným davem. Sedlak této možnosti ochrany využil. MZA, C 47, II. manipulace, kart. 194, sp. zn. Vr IX 1085/20, fol. 1, 17. Vládní komisař města Jihlavy tuto situaci podrobně popsal ve zprávě Krajskému soudu v Jihlavě, jež současně dokládá vlnu rozhořčení českého obyvatelstva, jež násilí rozpoutané po oslavě slunovratu vzedmulo: „...Veno Sedlak byl... hned po výslechu propuštěn a mohl se volně odebrat domů. To bylo hned 24./6. odpoledne. Týž však, jako i někteří jiní němečtí příslušníci, nechtěl jít domů, poněvadž si nebyl jist, zda dojde zdrav. Sám viděl a slyšel rozbouřený dav před radnicí, který žádal za jeho vydání a zůstal proto dobrovolně na radnici i přes celý den 25./6. Když pak večer 25./6. se nebezpečí pro osoby, jež byly na radnici, ať již zatčení či nikoli – stupňovalo a dav křičel, že si je odsoudí sám, že nesmějí býti propuštěni – odebral se vládní komisař k zatčeným, mezi nimiž byl i Sedlak, jež s nimi dlel dobrovolně, a prohlásil jim, že budou dodáni pod ochranou četnickou do soudní budovy. Sedlakovi bylo výslovně znovu opakováno, že jeho se to netýká, že on jest volný a může jít domů. Když týž na to se tázal vládního komisaře, zdali mu může zaručiti, že se mu ničeho nestane, prohlásil vládní komisař, že on sám dobře ví, jaká je situace v městě a nálada proti němu, a že on nejlépe dovede posouditi, že není jistoty ohledně zdraví jeho, ukáže-li se na ulici, neb dozví-li se lid, že je doma. Sedlak tudíž sám dobrovolně kvůli své osobní bezpečnosti odešel s ostatními k soudu.“ SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Presidiální registratura, inv. č. 1268, kart. 10, fol. 53. Následně byl Sedlak vazebně vězněn, a tím fakticky ve výše pospané situaci chráněn, od 26. 6. do 10. 7. 1920 a trestní řízení proti němu bylo zastaveno Krajským soudem v Jihlavě 8. 2. 1921. MZA, C 47, II. manipulace, kart. 194, sp. zn. Vr IX 1085/20, fol. 1, 17.

102 Alois Meixner byl vyšetřován v souvislosti s podezřením na držení revolveru a s možnou účastí na násilnostech, což se neprokázalo jako podložené. Vazebně byl vězněn od 26. 6. do 10. 7. 1920 a soudní vyšetřování vůči němu bylo zastaveno 8. 2. 1921. MZA, C 47, II. manipulace, kart. 194, sp. zn. Vr IX 1089/20, fol. 33, 36.

103 MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 2, 3.

104 MZA, C 47, II. manipulace, kart. 194, sp. zn. Vr IX 1084/20, fol. 37.

že měl údajně nastavit nohu československému vojákovi, jenž měl být poté fyzicky napaden účastníky průvodu.¹⁰⁵ Za zastřelení dvou československých vojáků ani za zranění dalších osob nebyl nikdo soudně potrestán.

Slunovratové události dále polarizovaly nacionalistické napětí a vyvolaly rozsáhlé reakce jak přímo v Jihlavě, tak i na celostátní úrovni (interpelace německých poslanců apod.). Místní organizace Československé strany socialistické uspořádala již 7. 7. 1920 v budově Besedy veřejnou schůzi za účasti 300 až 400 osob, na níž národně socialistický představitel JUDr. Jaroslav Červený mj. kritizoval vládního komisaře Korába a činil jej spoluzodpovědným za násilné akce jihlavských Němců. Vyslovil názor, že Koráb Němcům příliš ustupuje a žádal jeho odvolání z funkce, stejně jako okamžité zestátnění městské policie, zrušení „zbytečných německých škol obecných a zvláště pak německého státního gymnasia, které prý v 7 třídách nemá ani polovici žáků jako české ve čtyřech.“ Tajemník národně socialistické strany Josef Karnet mj. kritizoval německé úřednictvo na radnici a požadoval jak odvolání vládního komisaře Korába, tak i vrchního komisař Tiebera. Tajemník národně demokratické strany Novák naopak obhajoval vládního komisaře Korába a obvinil Červeného, že jeho kritika vůči Korábovi je osobního založení a že je motivována Červeného aspirací na tuto funkci. Na Josefa Karneta bylo následně učiněno trestní oznámení na státní zastupitelství pro přečin pobuřování.¹⁰⁶

Jak bylo uvedeno, jedním z důsledků násilností následujících po oslavě slunovratu se stala reakce významné části českého obyvatelstva a českých politických stran proměněná do požadavků na odstranění dosud převládajícího obsazení úřadů a některých významných podniků Němci a na posílení českého zastoupení v nich. Kromě artikulování takovýchto požadavků na politických shromážděních a demonstrujícími obyvateli přímo před budovou jihlavské radnice, tlumočila v době krátce po slunovratových násilnostech takový požadavek delegace zástupců českých politických stran vedoucímu okresní správy politické v Jihlavě Chmelíkovi. Žádali o zestátnění městské policie v Jihlavě a ustanovení českého úřednictva na obecním úřadě a v podnicích „v takovém počtu, který odpovídá významu českého obyvatelstva, ježto dosavadní městská policie ukázala se při posledních výtržnostech zcela nezpůsobilou a veřejným zájmům škodlivou. Úřednictvo a zřízení města Jihlavy jest téměř výlučně národnosti německé a část jeho na škodu českého obyvatelstva a často i zájmů obecních stranická,“ informoval Chmelík předsednictvo zemské správy politické v Brně, a dodal: „Poněvadž městská policie v Jihlavě nalézají se ve stavu desorganizovaném a je naprosto nezpůsobilá obstarávati bezpečnostní službu ve zdejší národnostně smíšeném městě způsobem hovícím požadavkům nynější doby, navrhuje se, aby co nejrychleji byla sestátněna.“ Obdobný požadavek

105 MZA, C 47, II. manipulace, kart. 194, sp. zn. Vr IX 1088/20, fol. 26.

106 SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Presidiální registratura, inv. č. 1268, kart. 10, fol. 87, 88.

byl delegací směřován ke změně národnostní skladby poštovního a berního úřadu v Jihlavě a ve státní tabákové továrně. Vedoucí okresní správy politické v této věci následně komunikoval s předsednictvem zemské správy politické v Brně, Zemským finančním ředitelstvím v Brně, poštovním ředitelstvím v Brně a ústředním ředitelstvím tabákové režie v Praze.¹⁰⁷ Chmelík současně doporučil delegaci, aby přednesla svůj požadavek i přímo na ředitelství tabákové továrny v Jihlavě. Jak Chmelík ve své zprávě podotkl, „... správa továrny nepočínala si dosti obezřetně, neboť lid seznav odpověď, vrazil do tabákové továrny, zbil ředitele a úředníky a byl by se dopustil ještě horších násilností, kdyby mu v tom nebylo zabráněno vyslané vojsko.“¹⁰⁸ Uvedené skutečnosti jednak dokládají značnou setrvačnost národnostně nevyváženého obsazení klíčových institucí a úřadů v Jihlavě, které byly předmětem politického boje politických organizací v rámci konfliktní linie centrum-periferie, současně ukazují vysokou míru polarizace nacionálního konfliktu a uplatňování jeho násilných projevů v tomto období.

Ještě v roce 1922 byly ohlasy násilností oslavy slunovratu z roku 1920 součástí veřejného diskursu, když například veřejný tábor organizovaný Sdružením československého lidu pro Jihlavu, Štoky a okolí přijal resoluci, v níž byl mj. vysloven nesouhlas s mírným postupem proti Dr. Inderkovi, proti zpěvu velkoněmeckých písní či nošení velkoněmeckých odznaků.¹⁰⁹

Pod dojmem vyhrocených nacionálních konfliktů a násilností se 26. 9. 1920 konaly obecní volby, jejichž výsledkem mělo být ustavení zastupitelstva a rady v čele se starostou a nahrazení téměř dva roky trvající správy vedené vládním komisařem města Jihlavy.

Výsledky obecních voleb v Jihlavě z 26. 9. 1920

Politická strana	Počet platných hlasů	Procento platných hlasů	Počet mandátů
Československá sociálně demokratická strana dělnická	3 001	20,1	9
Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei	3 665	24,6	10
Realistický klub	656	4,4	2
Československá strana socialistická	854	5,7	2

107 MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 38.

108 MZA, B 40, Presidium 1918–1938, kart. 35, čj. 6428/21, fol. 40.

109 SOkA Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 1394, kart. 11, fol. 1–3.

Deutsche Christlichsoziale Volkspartei	809	5,4	2
Jüdische Wählergruppe	391	2,7	1
Deutschdemokratische Partei	3 022	20,2	9
Spojené české strany občanské	2 078	13,9	6
Deutsch Iglau	458	3	1

Zdroj: SOKa Jihlava, AMJ od r. 1849, Politická registratura, inv. č. 1574, kart. 370, fol. 2.

Do voleb uzavřely spojení dva bloky politických stran. Prohlášením z 16. 9. 1920 tak učinil Realistický klub (dříve místní organizace Československé strany pokrokové), Československá strana socialistická a již dříve utvořená koalice spojených českých občanských stran tvořená Československou stranou národně-demokratickou, Živnostensko-obchodnickou stranou středostavovskou a Československou stranou lidovou.¹¹⁰ Dále uzavřeli spojení deklarované prohlášením ze 17. 9. 1920 německé politické strany Deutsche christlichsoziale Volkspartei, Deutschdemokratische Partei (Deutscher Verein für Iglau und Umgebung) a volební skupina „Für Deutsch Iglau“ (Deutschpolitischer Arbeiterbund, National sozialistischer Verein für Iglau).¹¹¹ Vedle zcela minoritní židovské formace se jasně utvářely dva stranicko-politické bloky českých a německých stran definované na nacionální linii konfliktu a vedle nich zatím stály obě národní sociálnědemokratické strany odlišující se významem jejich konstitutivní pozice na linii práce-kapitál.

Z celkového počtu 16 833 zapsaných voličů se voleb zúčastnilo 15 019 (88,27 %) a 85 hlasů bylo neplatných.¹¹² Ve srovnání s výsledky zneplatněných obecních voleb z roku 1919 získali čeští sociální demokraté o 2 mandáty více a české nesocialistické strany o 3 mandáty více, na německé straně oslabili němečtí sociální demokraté o 3 mandáty a německé nesocialistické strany přišly celkem o 2 mandáty. Židovská volební kandidátka si udržela 1 mandát. Německé politické strany obdržely celkově 22 mandátů, české politické strany 19 mandátů a židovská kandidátka 1 mandát. Zatímco v obecních volbách v roce 1919 obdržely německé politické strany o 4 108 hlasů více než české politické strany, v roce 1920 se tento rozdíl snížil, neboť to bylo o 1 756 hlasů více. České politické strany přitom posílily o téměř 11 % hlasů.¹¹³

Předchozí zkušenost zrušení výsledků obecních voleb z roku 1919 a vedení obce vládním komisařem vytvářela u německých politických zástupců obavy

110 SOKa Jihlava, AMJ od r. 1849, Politická registratura, inv. č. 1574, kart. 370, fol. 68.

111 SOKa Jihlava, AMJ od r. 1849, Politická registratura, inv. č. 1574, kart. 370, fol. 108.

112 SOKa Jihlava, AMJ od r. 1849, Politická registratura, inv. č. 1574, kart. 370.

113 Jihlavské listy, 1. 10. 1920, č. 40, s. 1.

i po obecních volbách roku 1920. Na druhém sjezdu DSAP pořádaném 3.–7. 10. 1920 v Karlových Varech v tomto smyslu vystoupil v plenární debatě Raimund Aschmann se žádostí jihlavské organizace DSAP „den Parteivorstand zu beauftragen, alle Schritte zu unternehmen, um die Vergewaltigung der demokratischen Grundprinzipien in der Stadtvertretung von Iglau fernerhin unmöglich zu machen. Noch immer regiert dort eine Verwaltungskommission und die am 26. September durchgeführten Wahlen wurden neurdings unter Protest gestellt, um durch Verwendung von mehr Soldaten bei den Wahlen eine tschechische Mehrheit zu erzielen.“¹¹⁴ Mimo jiné zde němečtí sociální demokraté nastolovali i dalšími německými politickými stranami dokonce na půdě poslanecké sněmovny Národního shromáždění diskutované obvinění státní moci z navyšování počtu českých voličů prostřednictvím zvyšování počtu vojáků v jihlavské vojenské posádce.¹¹⁵ Aschmann požádal delegáty sjezdu o schválení návrhu: „dass die Mitglieder der Nationalversammlung, die Abgeordneten und die Senatoren der Partei mit allen Mitteln dahin wirken, um diese Vergewaltigung der Demokratie unmöglich zu machen.“, což delegáti sjezdu schválili.¹¹⁶

Výsledky obecních voleb byly uznány za platné a následovalo proto ustavení politického vedení města. Reálnou možnost navrhopvat starostu získaly německé politické strany. Stanoveni byli dva protikandidáti, Othmar Oberrenner, zástupce Deutschdemokratische Partei, a Raimund Aschmann, reprezentant DSAP. V nastalé situaci se v jednáních jednotlivých politických stran o podpoře toho kterého kandidáta ukázalo, která konfliktní linie nabyla v Jihlavě na podzim a v zimě 1920

114 Protokoll der Verhandlungen des zweiten Parteitages der Deutschen sozialdemokratischen Arbeiterpartei in der Tschechoslovakischen Republik: Abgehalten in Karlsbad vom 3. Oktober bis 7. Oktober 1920. Teplitz-Schönau 1920, s. 491.

115 Premiér Tusar toto tvrzení popíral: „Řekl jsem již v senátě, že vojsko není zde k tomu, aby zasahovalo do vnitřních domácích poměrů a že vláda stojí na tom stanovisku, že se vojsko nesmí míchat do vnitropolitických událostí. Pokud se týče obecních voleb, prohlašuji, že dislokace vojska je provedena čistě ze služebních ohledů a vláda je vzdálena toho, aby chtěla vojskem působiti na změnu výsledků volebních... Pánové, ubezpečuji vás, že vláda nedala ani jednoho takového rozkazu a také nedá. Vojáci tady nejsou k tomu, aby dělali volby.“ Stenoprotokol 12. schůze poslanecké sněmovny Národního shromáždění československé republiky z 9. 7. 1920, <https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/012schuz/s012002.htm> [13. 12. 2020].

116 Aschmann ve svém sjezdovém vystoupení komentoval požadavek slovy: „Ich möchte Sie ersuchen, diesem Antrage zuzustimmen, nachdem die tschechische nationasozialistische Partei zum zweitenmal gegen die Wahlen protestiert hat. Wir haben wohl noch zu wenig Militär. Es ist dies wahrlich schon eine Gemeinheit sondergleichen, die Wahlen zum zweitenmal zu verhindern. Wir müssen mit allen Mitteln dieses Vorgehen der tschechischen Machthaber abzuwehren trachten. Die Demokratie schaut ohnehin schon schäbig genug aus in diesem Staate, und man will sie noch auf diese Weise einschränken.“ Protokoll der Verhandlungen des zweiten Parteitages der Deutschen sozialdemokratischen Arbeiterpartei in der Tschechoslovakischen Republik: Abgehalten in Karlsbad vom 3. Oktober bis 7. Oktober 1920. Teplitz-Schönau 1920, s. 492

dominantního postavení. Nebyl to rozpor centrum – periferie, nýbrž vzájemně se posilující a vyostřující se konflikt práce – kapitál a rozpor internacionální revoluce. Zformovaly se proti sobě dva politické bloky, které byly složené z politických stran rozdílných národností. V zásadě se na jedné straně sdružily politické síly usilující o zachování kapitalismu a na straně druhé politické síly usilující o prosazení tendence, jejímž cílem bylo zespolečenštění výrobních prostředků a nastolení socialistického státu. Jelikož oba kandidáti na úřad starosty zastupovali německé politické strany, jejichž pozice na linii práce – kapitál byla jasně daná, ocitly se v situaci volby vyjádření své podpory především české politické strany. Oberrennera podpořily vedle německých nesociálnědemokratických stran i všechny české nesociálnědemokratické strany. Česká Národní rada v Jihlavě rozhodla, že politické strany ji tvořící podpoří německého pravicového kandidáta. Jedinou výjimku představoval Josef Výborný, zástupce Realistického klubu a současně předseda české Národní rady, jenž již před tímto rozhodnutím vyjádřil svoji podporu Aschmannovi, a své slovo dodržel. Aschmannovu kandidaturu podpořil rovněž zástupce Židovské kandidátní listiny zubní lékař Sigmund Werner, jenž byl současně předním reprezentantem Židovské sociálně demokratické strany Poale Sion,¹¹⁷ což byl pravděpodobně důvod jeho podpory socialistickému bloku, tvořenému především DSAP a ČSDSD, uvnitř nichž právě v této době vrcholil boj mezi pravíci a vítězíci levíci.

K volbě starosty se sešlo 42-členné městské zastupitelstvo 4. 12. 1920. Volbu řídil na místě nemocného okresního politického správce Dr. Chmelíka přednosta okresní politické správy v Třebíči Dr. Menšík. Proběhla dvě kola hlasování, v nichž oba protikandidáti obdrželi po 21 hlasech. Proto bylo dotřetice rozhodnuto losem, který vytáhl okresní komisař Brothánek. Vylosován byl Oberrenner, jenž se tak stal novým starostou města Jihlavy.¹¹⁸ (obr. 8) Volba starosty zároveň ukázala zhruba vyrovnané rozdělení sil mezi politickou pravíci a levíci. Poměr politických sil mezi stranami jasně prokapitalistickými a sociálně reformními (tedy včetně sociálnědemokratické pravice) na straně jedné a mezi silami revolučně socialistické tendence vymezujícími se na konfliktní linii mezinárodní revoluce sice nedával posledně uvedeným většinu, nicméně naznačoval jejich aktuálně významné postavení a společenskou dynamiku.

Oberrennerovu volbu starostou potvrdila vláda Československé republiky 23. 3. 1921. Vládní komisař města Jihlavy byl ještě pověřen zajištěním volby ná-

117 MUDr. Werner vystupoval ve funkci krajského vedoucího (Kreisobmann) Židovské sociálnědemokratické strany dělnické „Poale Sion“ v Jihlavě v roce 1920, v listopadu tohoto roku byla ukončena její existence a organizace byla následně vymazána ze spolkového registru. SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Politická registratura, inv. č. 1954, kart. 413, fol. 2, 3, 5.

118 Srov. např. Jihlavské listy, 10. 12. 1920, č. 50, s. 2, 3.; Oberrenner byl již od roku 1905 členem městského zastupitelstva a v letech 1908–1918 rovněž členem městské rady. SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Politická registratura, inv. č. 1574, kart. 370, fol. 136.

městků starosty a ostatních členů rady města, což se stalo na schůzi městského zastupitelstva 27. 4. 1921.¹¹⁹ K oficiálnímu předání úřadu novému starostovi Othmaru Oberrennerovi došlo 9. 5. 1921.¹²⁰

Základní rozdělení elektorátu podle rozporu centrum – periferie do nacionálně definovaných voličských segmentů určovalo také převažující oblast mezi-stranické soutěže a konkurence o podporu voličů, která se odehrávala převážně, ale nikoliv výhradně, uvnitř těchto nacionálně určených voličských sektorů. Fakticky se vytvořily tři nacionální a jeden internacionální voličský sektor, a sice: německý, český, židovský (s jedinou kandidátkou) a následně po roce 1921 internacionální komunistický. Konkurenci o podporu voličů mezi politickými stranami stojícími proti sobě na konfliktní linii práce-kapitál (a na základě rozporu internacionální revoluce) v rámci obou nacionálně vymezených subelektorátů dokumentují například mobilizační a propagandistické články a výzvy v obou nacionalistických tiskových orgánech: Jihlavských listech a Mährischer Grenzboten. Jako příklad tohoto širšího jevu, který se stal příznačným pro celé období první Československé republiky, lze uvést povolební hodnocení po volbách do poslanecké sněmovny Národního shromáždění z roku 1920 a mobilizační výzvy pro následující volby do senátu v Mährischer Grenzboten: „Sieg der vereinigten deutschen Parteien in Iglau... Niederlage der deutschen Sozialdemokraten... Der gesunde Sinn der deutschen Bevölkerung hat Kraftprobe mit den sozialdemokratischen Terroristen bestanden und den deutschen Einheitsgedanken zum Siege geführt... Auch für Sonntag gilt die Losung: Keine Stimme den internationalen Sozialdemokraten.“¹²¹ Ve stejném duchu se nesla nacionalistická mobilizace Mährischer Grenzboten před senátními volbami: „Deutsche Wähler und Wählerinnen! Bei der Abgeordnetenwahl am 18. April entfielen im Wahlkreise X Iglau – Znaim – Nikolsburg von 69.653 deutschen Stimmen 56.169 Stimmen auf die Liste der vereinigten deutschen nichtsozialdemokratischen Parteien. Dieser gewaltige Wahlsieg ist ein Sieg des deutschen Einheitsgedankens, des unverfälschten deutschen Volksbewusstseins und eine gründliche Ablehnung des internationalen sozialdemokratischen Terrors...“¹²²

Postoje DSAP v tomto období k inter/nacionální otázce a k Československé republice je třeba sledovat v rámci proměňujícího se historického kontextu i vnitřního vývoje samotné DSAP, která, jak dokumentují výše uvedené citace z Mährischer Grenzboten, sice netvořila jednotný blok s ostatními německými politickými

119 SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 132Z, kart. 10, nefol.

120 SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 1334, kart. 10, nefol. Protokol o předání úřadu starostovi Oberrennerovi 9. 5. 1921.

121 Mährischer Grenzboten, 20. 4. 1920, Nr. 46, s. 1.

122 Mährischer Grenzboten, 20. 4. 1920, Nr. 46, nestránkovaná příloha.

stranami, současně však rozhodně nebyla nacionálně indiferentní. Vedení DSAP stálo na nacionalistických pozicích ještě v dobách monarchie, kdy například její předseda Josef Seliger 6. 8. 1914 zveřejnil v novinách *Freiheit* článek *Das einige Deutschland* podporující v souladu s válečnými cíli Německa všenněmecký nacionalismus. Po vyhlášení Československé republiky trval Seliger na právu na sebeurčení pro Němce v českých zemích a v listopadu 1918 se pokusil o jednání o nacionálním rozdělení Čech. Seliger ve funkci zástupce zemského hejtmána R. Lodgmana a další představitelé DSAP působili v rámci německého secesionistického hnutí. Seliger byl jedním z nečinnějších protagonistů pokusu o ustavení odtrženeckých německých provincií. Jednalo se například o snahu o účast na volbách do parlamentu Německého Rakouska či o organizování nepokojů 4. 3. 1919, kdy se ve Vídni scházelo Národní shromáždění, a které vedly ke krvavým střetům s československým vojskem. Seliger na adresu vedení DSAP přiznával, že „tento boj nás zavedl do linie s buržoazními třídami.“ V jeho pojetí byl sociální a nacionální boj Němců touž věcí. DSAP ve svém programu z roku 1919 hodnotila Československo jako výtvar dohodového imperialismu a požadovala územní autonomii oblastí s německojazyčným obyvatelstvem. Jak uvádí Broklová, „postup německé sociální demokracie, oddělený od ostatních německých stran, které vstoupily na jaře 1920 do společného parlamentního svazu, neznamenal, že ve věcech nacionálních byla sociální demokracie méně radikální než nemarxistické strany.“¹²³ V případě Jihlavy tomu nebylo zásadně jinak.

Pozoruhodná je v této souvislosti například i časově pozdější účast Raimunda Aschmanna, předního představitele jihlavské DSAP (toho času ovšem KSC) na akci organizace *Hilfsverein für Deutschböhmen und die Sudetenländer* v roce 1922, která souvisí zjevně s jeho citelným nacionálním zaměřením, jež se později zřejmě promítlo do jeho návratu z KSC do řad DSAP. Německé nacionalistické hnutí v Československu mělo po celou dobu existence předmnichovské republiky velice důležité vazby na řadu organizací v Rakousku a Německu. Jednou z nich byl

123 Ve spisu vydaném DSAP později v roce 1925 obžalovávali němečtí sociální demokraté české sociální demokraty ze změny stanovisek v otázce nacionální, když se odvolávali na memorandum stockholmské konference z roku 1917, v němž sociální demokraté žádali pro každý národ plnou sociální samostatnost, a v případech nevyhnutelnosti ustavení národnostně smíšeného státu žádali více než národní autonomii, totiž stejný podíl na státní moci. Tuto tezi kladli do rozporu s angažmá československých sociálních demokratů ve vládní koalici, čímž byly menšinové národy vyloučeny z rozhodujícího podílu na moci. Jak DSAP uváděla, jednalo se o koalici, v níž musely být jisté sociální reformy vykoupeny zničením politické svobody s plnou zodpovědností za kapitalistickou hospodářskou politiku a souhlasem s udržením militarismu. Broklová, Eva: *Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918–1938*. Praha 1999, s. 55.; K dějinám DSAP srv. rovněž Šebek, Jaroslav: *Německé politické strany v ČSR 1918–1939*. In: Marek, Pavel a kol.: *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998*. Rosice u Brna 2000, s. 267–269.

zmíněný Hilfsverein für Deutschböhmen und die Sudetenländer, který podporoval činnost německých nacionalistických organizací i na Jihlavsku. V souvislosti s valnou hromadou tohoto spolku pořádanou 7. a 8. 10. 1922 ve Štýrském Hradci požádalo předsednictví zemské správy politické v Brně mj. přednostu okresní politické správy v Jihlavě, a ten následně všechny četnické stanice v oblasti, aby podaly zprávu, „kdyby někdo z tamního obvodu valné hromady se zúčastnil.“ Zdůvodnění sledování účasti na této akci mělo jasně bezpečnostní podstatu: „Poněvadž valná hromada tato má míti ráz všenněmecké manifestace pro právo sebeurčení Němců v Československé republice, dá se předpokládati, že manifestace této účastní se hojně Němců z Československa zvláště vedoucí poslanci“. Ve zprávě četnické stanice v Jihlavě se k tomu uvádí: „před 7. říjnem 1922 odjely do Štýrského Hradce, kdež se odbyvala valná hromada spolku... z Jihlavy tyto osoby: Lékárník Dr. Rychard Inderka se svou manželkou, syn bývalého starosty města Jihlavy Vincence Inderky, dále úředník nemocenské pokladny komunista Raimund Aschmann a Dr. Alfred Mauretter všichni z Jihlavy.“¹²⁴

Okolnosti a důvody pozdějšího Aschmannova návratu z KSČ do DSAP nejsou dosud jasně doloženy. Je otázkou, zda mohl souviset mj. i s jednáním o sloučení Jihlavy s obcí Dřevěné Mlýny, proti čemuž se stavěli němečtí členové jihlavského městského zastupitelstva i rady, Aschmanna nevyjímaje, či zda šlo o nesouvisející časovou souběžnost událostí. Aschmannovo vystoupení z KSČ veřejně oznámil na schůzi městského zastupitelstva 17. 5. 1923 městský zastupitel za KSČ Vašátko. Na tomtéž jednání zastupitelstva byla nastolena i diskuse o uvedeném slučování obcí, o němž o tři dni dříve jednala rada města. Ani v jednom z těchto orgánů nebyl schválen návrh ani na sloučení, ani pro výslovné odmítnutí sloučení. Němečtí i čeští zástupci KSČ (čeští méně rozhodně) se vyslovovali proti sloučení, zdůrazňovali přitom sociální a hospodářské důvody, přičemž Němci hlasovali proti a Češi se zdrželi hlasování.¹²⁵ Vedle celé řady diskutovaných aspektů sloučení obcí byl zásadní, ač v diskusích spíše zakrýván jinými, aspekt početního podílu národností v obci. Zatímco v Jihlavě mělo mírnou většinu německé obyvatelstvo, v Dřevěných Mlýnech tvořili Němci jen asi 30% obyvatelstva. Vláda nakonec 25. 10. 1923 rozhodla o sloučení obcí a v souvislosti s tím zemská správa politická v Brně rozpustila 12. 11. 1923 obecní zastupitelstva obou obcí a spolu s Moravským zemským výborem ustanovila nového vládního komisaře města Jihlavy, jímž se stal

124 SOKA Jihlava, OÚ-ONV Jihlava do r. 1949, Presidiální registratura 1851–1949, kart. 48, inv. č. 6404; K organizaci Hilfsverein für Deutschböhmen und die Sudetenländer viz Balcarová, Jitka: „Jeden za všechny, všichni za jednoho!“: Bund der Deutschen a jeho předchůdci v procesu utváření „sudetoněmecké identity“. Praha 2013, s. 111.

125 Společně s Aschmannem vystoupila z KSČ i členka zastupitelstva města Jihlavy Berta Mücksteinová. SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Úřední knihy, inv. č. 18, nefol.; SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Úřední knihy, inv. č. 18, nefol.

dosavadní první náměstek starosty odborný učitel Josef Výborný.¹²⁶ Tímto krokem bylo ukončeno úřadování Othmara Oberrennera, jenž byl posledním německým starostou města Jihlavy.

Štěpící linie práce – kapitál

První poválečné roky byly v Jihlavě poznačeny zásobovacími těžkostmi, nezaměstnaností a drahotou, na něž reagovalo dělnictvo zejména pořádáním demonstrací a veřejných schůzí, z nichž zpravidla směřovaly delegace a rezoluce s požadavky na odpovědné veřejné úřady, ve výrazně menší míře pak stávkovou činností.

V říjnu 1919 se v Jihlavě před radnicí konala demonstrace českých a německých sociálních demokratů, jejíž účastníci požadovali zlepšení zásobování, zejména elektrickým proudem, a na níž vystoupil Raimund Aschmann (*obr. 9*), Josef Pavelec (*obr. 10*) a Ludvík Chlum (*obr. 3*).¹²⁷

Velký tábor lidu za účasti 2 500 osob svolal na současném Masarykově náměstí 5. 3. 1920 německý sociálnědemokratický spolek Einigkeit. Demonstrující protestovali proti nedostatečnému zásobování bílou moukou a vyvážením obilí z okresu.¹²⁸ Společný tábor lidu za účasti obdobného počtu osob uspořádaly 20. 6. 1920 ČSDSD a DSAP. Tématem shromáždění byla zejména nezaměstnanost a zdražování základních životních potřeb. Pověřená delegace následně tlumočila požadavky demonstrujících představitelům úřadů.¹²⁹

Na podzim roku 1920 se sociální situace a bída širokých dělnických vrstev vyhrocovala. Dne 9. 9. 1920 proto uspořádalo sociálnědemokratické Odborové sdružení československé v prostorech Třeštské pivnice za účasti 310 osob shromáždění nezaměstnaných. Delegace nezaměstnaných následně předala vládnímu komisaři města rezoluci žádající mj. zahájení nouzových prací zejména stavebních, podporu nezaměstnaným z veřejných prostředků, vydání nařízení, „dle něhož by nesměli být dělníci propouštěni z práce, nedal-li by k tomu souhlas tovární výbor“, a naprostý zákaz práce přesčas.¹³⁰

Projevem polarizace třídního konfliktu bylo uspořádání drahotní demonstrace na Velkém náměstí v Jihlavě 11. 10. 1920 společně německou a českou

126 K průběhu slučování obcí viz Pisková, R. a kol.: Jihlava, s. 525.

127 SOKa Jihlava, AMJ od r. 1849, Presidiální registratura, inv. č. 1219, kart. 9, fol. 1–6.; Šimka, Alois, ed. et al.: Historický kalendář dělnického hnutí a KSČ na Jihlavsku a Třeštsku 1914–1945. Jihlava 1968, s. 21.

128 SOKa Jihlava, AMJ od r. 1849, OÚ-ONV Jihlava od r. 1849, Presidiální registratura 1851–1949, inv. č. 5972, kart. 45, nefol.

129 SOKa Jihlava, AMJ od r. 1849, OÚ-ONV Jihlava do r. 1949, Presidiální registratura 1851–1949, inv. č. 5901, kart. 45, nefol.

130 SOKa Jihlava, AMJ od r. 1849, Presidiální registratura, inv. č. 1279, kart. 10, nefol.

sociálně demokratickou stranou. Jak uvedla úřední zpráva, „řečníci, mezi nimi poslanec Rudolf Merta a senátor Polach mluvili ostře proti neustálému a neodůvodněnému zdražování nejnужnějších potravin, zvláště brambor a cukru, a pro brzké konstituování obec. zastupitelstva v Jihlavě.“ Tábor lidu přijal text rezoluce, kterou následně předala 10-tičlenná deputace vedená uvedenými parlamentními zástupci vedoucímu jak městského úřadu, tak i okresního úřadu v Jihlavě. Posledně jmenovaný slíbil jisté zohlednění požadavků ze strany úřadu. Demonstrující se v době jednání deputace s úřady začali postupně rozcházet. Deputace poté sdělila demonstrujícím (na náměstí jich zůstávala asi třetina z původního počtu) výsledek jednání. Vedení okresního úřadu ve své zprávě uvedlo, že údajně disponovalo informacemi o přípravě násilných akcí ze strany demonstrujících proti producentům, obchodníkům a zásobovacím úředníkům. Úřad tím zdůvodňoval svoji žádost o navýšení represivních sil proti demonstrujícím pracujícím. Pro násilné potlačení demonstrace dělnictva proto stání moc navýšila počet četníků o 8 z jihlavského okresu a 29 z dačického a třebíčského okresu do celkového počtu 63 mužů a vyhlásila pohotovost místní vojenské posádky v síle tří asistenčních oddílů.¹³¹ Jak bylo uvedeno ve zprávě okresního četnického velitelství v Jihlavě, „následkem tohoto opatření nedošlo ku žádnému porušení pokoje a pořádku ačkoliv nebylo dělnictvo v českém táboře s výsledkem deputačního jednání úplně spokojeno, což dávalo různými výroky a výhrůžky, hlavně proti osobě delegáta, který jim výsledek sděloval, na jevo.“¹³²

Z uvedených skutečností je zjevné, že latentní podoba třídního konfliktu nazrávala ke konci roku 1920 do přechodu do násilné podoby třídního boje mezi státní mocí a organizovaným dělnictvem. Nacionální linie konfliktu ve společnosti v této fázi vývoje konkrétně v řadách dělnictva organizovaného a ovlivňovaného sociálně demokratickými stranami nabyla na menší síle oproti vzrůstající pozici konfliktní linie práce-kapitál. Výraznou úlohu přitom sehrálo časové prolnutí s vyhocujícím se rozporem v rámci konfliktní linie internacionální revoluce, jenž byl spojen s názorovou diferenciací a polarizací uvnitř obou sociálně demokratických stran.

Pokud jde o stávky, vstupovalo do nich dělnictvo mnohem spíše v obcích okresu mimo samotnou Jihlavu než ve městě samotném. Kromě generální stávky v prosinci 1920, jež měla ovšem primárně politický charakter, lze v tomto období přímo v Jihlavě zmínit stávku 30 sklářských dělníků v brusírně skla Aloise Neumanna a 3 dělníků v brusírně skla Václava Nováka dědiců ve dnech 13. 3. až 3. 4. 1922.¹³³

131 SOKa archiv Jihlava, OÚ-ONV Jihlava do r. 1949, Presidiální registratura 1851–1949, inv. č. 6023, inv. č. 6027, kart. 45.

132 SOKa Jihlava, OÚ-ONV Jihlava do r. 1949, Presidiální registratura 1851–1949, inv. č. 6027 kart. 45.,

133 SOKa Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 1377, kart. 11.

Štěpící linie kritické křížovatky internacionální revoluce

Projevem konfliktní linie internacionální revoluce v Jihlavě byl rozkol v sociálnědemokratickém hnutí obou národností a současně spolupráce a akční jednota levicové části ČSDSD a DSAP vedoucí následně k jejich ustavení jako komunistických stran a sjednocení v rámci internacionalisticky definované KSČ. Spolupráce ČSDSD a DSAP se přitom v Jihlavě v letech po vyhlášení Československé republiky ukazovala stále zřetelněji.

Uvnitř ČSDSD se politická diferenciací a posilování levice projevilo viditelně již na počátku roku 1919, kdy na okresní konferenci ČSDSD uspořádané 19. 1. v Třeštské pivnici v Jihlavě většina delegátů požadovala energičtější vedení třídního boje.¹³⁴ Dne 16. 3. 1919 proběhla v hostinci U Jánů veřejná schůze uspořádaná ČSDSD, na níž došlo k názorové polemice mezi pravicovým funkcionářem z Brna Sotolářem a jihlavským představitelem levice Josefem Pavelcem, který prosazoval účast strany na mezinárodní revoluční vlně, jejímž příkladem byla bolševická revoluce v Rusku.¹³⁵ V dubnu 1919 se v reakci na prosazování se komunistických postojů vzdal vůdčích stranických funkcí představitel pravice strany v Jihlavě JUDr. Rudolf Veverka.¹³⁶

Dne 19. 8. 1920 uspořádala společně německá a česká sociálně demokratická strana na náměstí koordinovaně ve stejný čas dva tábory lidu za účasti celkem asi 3 000 osob, jejichž cílem bylo vyjádření odporu vůči možnosti vojenské intervence Československa v polsko-ruské válce. Jak uvedla zpráva okresního úřadu, vedle místních představitelů „řečnil na české straně též známý bolševický stoupenec redaktor „Jiskry“ Oto Rydlo z Třebíče, který hlavně propagoval též myšlenku bolševickou“. Na shromážděních, na nichž se sešli pracujících závodů z Jihlavy a okolí, byla přijata resoluce, kterou téhož dne předala deputace zástupců obou politických stran vedoucímu okresního úřadu v Jihlavě. Sociální demokraté přitom uvedli, že „použijí všech možných prostředků, aby vojenské zakročení česko-slovenské republiky ve zmíněném sporu znemožnili.“¹³⁷ Tato akce byla jasným dokladem akční koordinace levice ČSDSD a DSAP, jež se měla záhy projevit v dramatických vnitrostátních událostech.

V odpovědi na zabránění Lidového domu v Praze a reakci levice ČSDSD na tento akt v Jihlavě ve dnech 10. až 12. 12. 1920 k žádným stávkovým akcím nedošlo. Ovšem 10. 12. zastavilo dělnictvo v několika málo továrnách práci o hodinu dříve a shromáždilo se na současném Masarykově náměstí k vyjádření svého protes-

134 Šimka, A., ed. et al.: Historický kalendář dělnického hnutí, s. 19.

135 Jihlavské listy, 21. 3. 1919, č. 10, s. 4.

136 Jihlavské listy, 18. 4. 1919, č. 14, s. 3.

137 SOKA Jihlava, OÚ-ONV Jihlava do r. 1949, Presidiální registratura 1851–1949, inv. č. 6002, inv. č. 6003, kart. 45.

tu proti obsazení Lidového domu v Praze četnictvem a policií.¹³⁸ Poté delegace dělnictva vedená představitelem ČSDSD Josefem Pavelcem a DSAP Raimundem Aschmannem předala okresnímu hejtmanovi Františku Chmelíkovi rezoluci se žádostí, aby ji předložil vládě.¹³⁹ Příprava na provedení generální stávky v Jihlavě proběhla 12. 12. v Třeštské pivnici, kde se uskutečnila schůze důvěrníků levice ČSDSD a DSAP za účasti jejich vůdčích představitelů Josefa Pavelce a Raimunda Aschmanna. Akce byla svolána na pokyn důvěrníka, který přijel 11. či 12. 12. z Prahy, zjevně aby koordinoval organizování stávky iniciované z pražského centra. Programovými body jednání bylo 1/ zabavení Lidového domu v Praze, 2/ zavedení dělnických rad, 3/ svoboda tisku a 4/ odstranění perzekuce.¹⁴⁰ Dne 13. 12. se uskutečnila v hostinci u Hanausků schůze důvěrníků ČSDSD a DSAP, na níž bylo na návrh Pavelce a Aschmanna usneseno, zahájit generální stávku a vyslat do závodů dělnické delegace, jež měly zjistit situaci, a tam, kde by stávka neprobíhala, měly žádat zastavení práce.¹⁴¹ Nejdůležitější z nich byla státní tabáková továrna, do níž přišla delegace vedená Pavelcem a Aschmannem kolem 10. hodiny.¹⁴² Již předtím se dostavila k řediteli továrny Šeborovi šestičlenná delegace dělnictva, jež s ním chtěla jednat o zastavení práce a připojení se dělnictva továrny ke generální stávce, čemuž ředitel odmítl vyhovět. Proto se důvěrníci dělnictva obrátili telefonicky na své představitele Pavelce a Aschmanna se žádostí, aby přišli věc s ředitelem projednat osobně.¹⁴³ Pavelce a Aschmann proto navštívili ředitele továrny a požádali jej o souhlas, aby mohli promluvit s dělnictvem, aby se připojilo ke generální stávce. Šebor odpověděl: „K tomu já nyní dovození nedám a ustoupím toliko před násilím, ... to přece nahlédnete, že já Vám k tomu svolení dát nemohu,“ a pohrozil, že v případě stávky nebude dělnictvu vyplacena mzda. Pavelce na to údajně řekl: „Nepotřebuji žádného dovození, to si již zařídím, my nechceme nic jiného, než aby se to všechno v klidu odbylo, aby se zabránilo krveprolití, že stávkují lidé ve všech továrnách a ti že by mohli továrnu ohrozit, že by nerad, aby se měl opakovat 24. červen,“ čímž dle Šeborova názoru Pavelce nará-

138 SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, Presidiální registratura, inv. č. 1311, kart. 10, nefol. Koncept odpovědi vládního komisaře města Jihlavy na pokyn o podání zprávy o zjištění průběhu a důsledků generální stávky podaný předsednictvem zemské správy politické v Brně z 3. 1. 1921.

139 MZA, C 47, II. manipulace, kart. 167, sp. zn. Vr IX 1940/20, fol. 191.

140 Tento pramen uvádí příjezd koordinátora z Prahy 12. 11. 1920. SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 1308, kart. 10, fol. 7, 8; Příjezd koordinátora z Prahy datuje Josef Pavelce ve své výpovědi při výslechové konfrontaci s Ottou Rydlem na sobotu 11. 12. 1920, což lze spíše považovat za správný údaj. MZA, C 47, II. manipulace, kart. 167, sp. zn. Vr IX 1940/20, fol. 74.

141 Srov. např. MZA, C 47, II. manipulace, kart. 166, sp. zn. Vr IX 1944/20, fol. 20.

142 SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 1308, kart. 10, fol. 7, 8.

143 MZA, C 47, II. manipulace, kart. 167, sp. zn. Vr IX 1940/20, fol. 185.

žel na událost, kdy s ním přišla vyjednávat delegace demonstrujících, kterou odmítl, načež jí byl fyzicky inzultován. (Viz výše vyjádření vedoucího okresní správy politické Chmelíka.) Podle (německojazyčného) svědka Zimmera měl Pavelec Šeborovi odvětit: „Aber Herr Direktor, wir müssen doch der Arbeiterschaft etwas sagen, kann ich vielleicht zu derselben etwas sprechen,“ načež mu ředitel odpověděl: „Udělejte co chcete,“ resp. jak uvedl Pavelec a svědek Mattl: „Na to se mne nemusíte ptáti“, v kterýchžto slovech shledával Pavelec svolení, načež se ke kolemostojícím obrátil se slovy: „Slyšeli jste.“ Kromě toho Aschmann řekl Šeborovi: „Herr Direktor werden sich mit jetzigen Verhältnissen abfinden müssen,“ což později při jednání soudu vysvětlil s poukazem na předchozí Pavelcovo sdělení, jenž se dozvěděl od okresního hejtmana a vládního komisaře města Jihlavy, že jsou povoleny závodní rady a že nyní po jejich zřízení bude o otázce náhrady mzdy rozhodovat nejen ředitel, ale i výbor závodních rad. Po tomto rozhovoru odešli Pavelec a Aschmann na nádvoří továrny, kde k dělnictvu promluvili, jak se po vyhlášení generální stávky chovat, a dali hlasovat o připojení se ke generální stávce. Jak později většina svědků¹⁴⁴ u soudu uvedla, nepůsobili na ně delegáti stávkového výboru nátlakem ani vyhrožováním. Shromážděné dělnictvo se při hlasování jednohlasně vyjádřilo pro připojení se ke generální stávce.¹⁴⁵ Následně vstoupil Pavelec do výtopyň továrny a dal pokyn topiči Langovi, aby odpískal signál k zastavení práce. Stávku v tabákové továrně se podařilo prosadit. Téhož dne svolalo vedení stávkujících veřejnou schůzi dělnictva do hostince U Jánů v Dřevěných Mlýnech, na níž byl projednán dosavadní průběh stávky. Následujícího dne odpoledne se konala v tomtéž hostinci další veřejná schůze stávkujících dělníků svolaná předchozího dne Pavelcem, na níž byly rozdávány v české a německé řeči informační letáky, distribuované z ústředí levice ČSDSD a rozmnožované v Aschmannově kanceláři v okresní nemocenské pokladně. Na konci schůze se měl dle zprávy soustředěného četnického oddílu v Jihlavě Pavelec přítomných dělníků zeptat, zda vědí, že je v budově jihlavského krajského soudu vězněn komunistický revolucionář Otto Rydlo, který v předchozích dnech stanul v čele orgánu dělnické moci ustaveného v nedaleké Třebíči, kde se revolučnímu dělnictvu

144 Několik svědkyň prohlásilo, že Pavelec před hlasováním vyzval dělnictvo k zastavení práce, „nechtějí-li mít krveprolití jako v Praze“ a další svědkyně doplnila, že údajně uvedl: „Nechtějí-li být pobiti,“ ovšem svědkyně z této skupinky následně uvedly, že se při hlasování necítily osobně ohroženy a nikdo jim osobně nijak nevyhrožoval. MZA, C 47, II. manipulace, kart. 167, sp. zn. Vr IX 1940/20, fol. 187. Jednalo se o skupinu svědkyň, které se k soudnímu procesu připojily, jsouce zastupovány JUDr. Jaroslavem Červeným, předním zástupcem národně socialistické strany v Jihlavě a známým antikomunistou s požadavkem, aby jim obvinění Pavelec a Aschmann uhradili kvůli stávce úslou mzdu. MZA, C 47, II. manipulace, kart. 167, sp. zn. Vr IX 1940/20, fol. 34–35, 76, 134, 204–209, 231.

145 MZA, C 47, II. manipulace, kart. 167, sp. zn. Vr IX 1940/20, fol. 181–189.

podářilo vytvořit dělnickou radu a postup realizace cílů generální stávky tam byl vzhledem k silnému a organizovanému hnutí vedenému levicí ČSDSD pokročilejší než v Jihlavě. Když přítomní odpověděli, že o tom vědí, měl Pavelce údajně podle zprávy četnické stanice prohlásit: „My si tam tedy pro něj půjdeme sami.“ Shromáždění na to reagovali souhlasně. Zástup stávkujících v počtu 500–600 osob vedený Pavelcem a Aschmannem se vydal ke krajskému soudu, stávkující vstoupili do soudní budovy a žádali vydání vězněného Rydla. Do budovy byli podle zprávy četnické stanice povoláni četníci, policie a vojsko, kteří vytlačili dělnictvo z budovy. Ve zprávě soustředěného četnického oddílu se k následujícímu represivnímu postupu státní moci vůči protestujícímu dělnictvu uvádí: „Před soudní budovou však demonstrovali dále a tato demonstrace nabyla takového rozsahu, že bylo nutno povolati vojsko, kterému se za pomoci četnictva a policie podařilo demonstranty bodákovým útokem rozehnat.“ Při pozdějším výslechu k tomu Pavelce uvedl: „že sice prohlásil na uvedené veřejné schůzi k dělnictvu: „přátelé! Náš pracovník Rydlo má být zde zatčen, měli bychom jej...“ ohledně posledního slova nedovede prý se upamatovati, zdali pronesl „navštívit“ nebo jiný podobný výraz.“¹⁴⁶ Tato událost byla později projednávána Krajským soudem v Jihlavě, který ji na základě výpovědí řady svědků podrobně rekonstruoval. Pavelce zopakoval své vyjádření o tom, že na konci schůze hovořil o návštěvě uvězněného Rydla, čemuž odpovídal i další vývoj události potvrzený několika pracovníky krajského soudu. Účastníci shromáždění, kteří byli událostmi značně rozjitřeni, se vydali k soudní budově a Pavelce s Aschmannem jako jejich představitelé snažící se vývoj události usměrňovat a řídit šli v čele zástupu. U hlavního vchodu do budovy Krajského soudu se zástup zastavil a Pavelce s Aschmannem přítomným pracujícím řekli, aby zde počkali a oni půjdou dovnitř jednat se zástupci soudu. Přitom se za nimi pokusilo několik osob vstoupit do soudní budovy, ale byli vytlačeni před budovu soudní hlídkou. Pavelce šel k státnímu zástupci a Aschmann zůstal stát u dveří. Cestou po schodech byl však Pavelce zachycen za rameno nějakým mužem a vytlačen zpět. Pavelce vyšel na schody a uklidňoval přítomné dělníky. Poté vstoupil opět do vestibulu budovy a žádal přítomného okresního komisaře Jana Brothánka, aby mu zprostředkoval setkání se státním zástupcem. Brothánek jej doprovodil k vedoucímu státnímu zástupci Leopoldu Neumannovi, jehož Pavelce požádal nejprve o propuštění Rydla z vazby, poté o to, aby Rydlo osobně promluvil ke shromážděným dělníkům, a nakonec

146 SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 1308, kart. 10, fol. 7, 8.; Pokus o druhé proniknutí stávkujících do budovy okresního soudu s cílem osvobodit vězněného Otto Rydla specifikuje zpráva vládního komisaře města: „a když začali se dobývat do budovy vraty vedoucími k věznicí, byli bodákovým útokem vojska... od soudní budovy zatlačeni...“ SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 1309, kart. 10. Zpráva vládního komisaře města Jihlavy Korába předsednictví zemské správy politické v Brně ze 17. 12 1920.

o umožnění jeho osobní rozmluvy s Rydlem. Neumann prohlásil, že není kompetentní v této věci rozhodovat, a že tak může učinit jedině prezident krajského soudu Bohdan Fischer, jenž zrovna vstoupil do kanceláře. Fischer po zopakování požadavků umožnil Pavelcovi promluvit přes mříž s Rydlem, který mj. poděkoval za podporu shromážděného dělnictva a údajně pracujícím stojícím před soudní budovou vzkázal, aby se v klidu rozešli. Pavelec se vrátil před budovu a tlumočil přítomným Rydlova slova, načež došlo k výše popsanému bodákovému útoku vojska. Skutečnost, že se Pavelec a Aschmann snažili jednání dělnictva řídit, doložil později u soudního jednání okresní četnický velitel Jan Pokorný, který uvedl, že Aschmann stál u dveří budovy a zatlačoval lidi stojící na schodech. V textu soudního rozsudku v procesu s oběma předními představiteli jihlavské generální stávky se k tomuto bodu dovozuje: „Uváží-li se pak dále, že dav, který čítal několik set osob, kdyby měl úmysl násilím vniknouti do místnosti soudní budovy, lehce by byl mohl překvapiti slabou vojenskou stráž ve vestibulu soudní budovy umístěnou, takto neučinil, nýbrž očekával opětne dostavení se obviněného Pavelce, jenž davu řekl, že jde k státnímu zástupci a panu presidentovi krajského soudu, aby dostal svolení k rozmluvě se zatčeným Ottou Rydlem.“ Zmíněný Neumann později uvedl, že se Pavelec „vůči němu velmi slušně choval“, a Fischer prohlásil, „že chování se Pavelcovo bylo klidné a slušné, že měl dojem, že Pavelec u státního zástupce chtěl pouze intervenovati za účelem propuštění zatčeného Rydla z vazby, nikoliv však něco násilím prosaditi, neboť Pavelec mluvil tónem velice mírným, jeho vystupování bylo zcela skromné, nikoliv provokativní, jeho úloha byla sprostředkující.“ Soudce v rozsudku podobně zpochybnil tvrzení obžaloby, „že rozčilený dav násilně chtěl Rydla osvoboditi“ s odkazem na výpověď svědka Josefa Trávníčka a Václava Pátka, vojínů 31. pěšího pluku, kteří měli strážní službu ve vestibulu soudní budovy. Pátek uvedl: „Mně při tom nikdo z oněch lidí nevyhrožoval a také nikdo na mne ruku nevztáhl“, a Trávníček doplnil: „při tom nikdo se neprotivil.“¹⁴⁷ Z dokladů a závěrů rozhodnutí soudu je zjevné, že skutečný průběh událostí se lišil od formulací obsažených zejména ve zprávě četnictva, jež měly ospravedlnit ostrý postup represivních složek proti dělnictvu shromážděnému před budovou soudu.

Kromě tabákové továrny se stávkový výbor snažil organizovat stávku i v dalších podnicích. Čtyřčlenná delegace stávkujících vedená Alexandrem Skallou požádala 13. 12. kolem 11. hodiny majitele závodu Emila Štěpánka v Nádražní ulici o úplné zastavení práce a připojení se ke stávce, jinak že je může stávkový výbor vynutit.¹⁴⁸ V podniku již předtím přestali pracovat dělníci a v práci pokračoval se sedmi uční

147 MZA, C 47, II. manipulace, kart. 167, sp. zn. Vr IX 1940/20, fol. 189–197

148 SOKa Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 1308, kart. 10, fol. 14.

majitel, který měl slíbit, že ve 12 hodin ukončí práci i s nimi.¹⁴⁹ Delegace stávkového výboru tvořená čtyřmi muži, mezi nimiž byli Alois Aschenbrenner a Franz Wastl (a jako náhodně se připojivší doprovod Gustav Schneller) 14. 12. 1920 vstoupila do budovy Československých tiskařských podniků a vyzvala správce závodu a přítomné pracovníky k připojení se ke stávce, přičemž údajně varovali, že v opačném případě zastaví činnost závodu ostatní stávkující.¹⁵⁰

Státní moc a její represivní orgány v Jihlavě se proti generální stávce záhy zmobilizovaly. Postupovaly přitom podle pokynů vedení ministerstva vnitra a zemské správy politické. Dne 14. 12. 1920 rozeslalo předsednictví zemské správy politické v Brně příslušným úřadům a státním represivním složkám, mezi nimi i vládnímu komisaři města Jihlavy, pokyn vycházející z příkazu presidia ministerstva vnitra z téhož dne, proti generální stávce „všude zakročiti bezohledně všemi zákonnými prostředky, zejména též zatýkáním“.¹⁵¹ Vládní komisař města Jihlavy Koráb vydal vyhlášku, podle níž zaručoval stávkokazům plnou osobní bezpečnost, a agitátorům stávkového výboru bylo policejními a četnickými hlídkami bráněno v komunikaci s dělníky před jednotlivými podniky. Klíčové státní úřady a provozovny (jako pošta, telegraf ad.) ve městě byly obsazeny a hlídány vojskem. V tabákové továrně vydalo ředitelství vyhlášku, v níž vyhrožovalo dělníkům, že pokud nenastoupí do práce, budou propuštěni.¹⁵²

Následovalo zatýkání hlavních organizátorů stávky. Skalla byl zatčen 16. 12. v 8 hodin ráno a 17. 12. uvězněn v žaláři krajského soudu,¹⁵³ ve vazbě byl držen do 12:00 dne 28. 1. 1921.¹⁵⁴ Následně byl Aschenbrenner zatčen 17. 12. v 11 hodin dopoledne a Wastl téhož dne v 18 hodin odpoledne¹⁵⁵ a žalářování ve vazební věznici krajského soudu do 12:30 hodin 17. 1. 1921.¹⁵⁶ Pavelec byl zatčen nejprve 16. 12. a téhož dne propuštěn,¹⁵⁷ znovu byl na rozkaz okresní politické správy v Jihlavě zatčen

149 Skalla měl Štěpánkovi říci: „dass die Arbeiterschaft fordert, dass er den Betrieb einstelle, es ist in seinem Interesse und auch in unserem Interesse, dass nichts passiert, die Arbeiterschaft sei erböst, wenn sie sehe, dass anderstwo noch gearbeitet wird.“ MZA, C 47, II. manipulace, kart. 166, sp. zn. Vr IX 1944/20, fol. 4.

150 SOkA Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 1308, kart. 10, fol. 2, 3.

151 SOkA Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 1308, kart. 10, nefol. Pokyn předsednictví zemské správy politické v Brně ze 14. 12. 1920, čís. 16460/pres.

152 SOkA Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 1309, kart. 10. Zpráva vládního komisaře města Jihlavy Korába předsednictví zemské správy politické v Brně ze 17. 12. 1920.

153 SOkA Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 1308, kart. 10, fol. 14.

154 MZA, C 47, II. manipulace, kart. 166, sp. zn. Vr IX 1944/20, fol. 68.

155 SOkA Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 1308, kart. 10, fol. 2, 3.

156 MZA, C 47, II. manipulace, kart. 166, sp. zn. Vr IX 1943/20, fol. 46.

157 SOkA Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 1309 kart. 10. Zpráva vládního komisaře města Jihlavy Korába předsednictví zemské správy politické v Brně ze 17. 12. 1920.

četnictvem 17. 12. v 17:30 a uvězněn v žaláři krajského soudu v Jihlavě.¹⁵⁸ Propuštěn z vazby byl 24. 1. 1921 v 17:15 hodin.¹⁵⁹ Na Raimunda Aschmanna, který byl zatčen 16. 12. a téhož dne propuštěn,¹⁶⁰ byl znovu vydán zatykač 23. 12. 1920,¹⁶¹ kdy byl ve 13 hodin zatčen a z vazby propuštěn společně s Pavelcem 24. 1. 1921 v 17:15 hodin.¹⁶² Zatčen a propuštěn byl rovněž August Wostupatsch.¹⁶³ Z návrhu státního zástupce Veselého z 10. 3. 1921 adresovaného Krajskému soudu v Jihlavě na zavedení přípravného vyšetřování proti dalším 20 jmenovitě uvedeným osobám v souvislosti s účastí na organizování generální stávky plyne, že v ní byli plně zapojeni aktivisté levice jak ČSDSD tak DSAP. V dokumentu uvedení lidé přitom byli Pavelcem a Aschmannem předtím soudu navrhováni jakožto svědci (!).¹⁶⁴

Průběh organizování generální stávky jasně dokazuje, že v Jihlavě v roce 1920 úspěšně fungovala přímá koordinace a akční jednota levice ČSDSD a DSAP, jejichž pozdější organizační sjednocení v rámci KSČ tak bylo přirozeným dovršením předchozích procesů vycházejících „zdola“. Jedním z celé řady příhodných předpokladů či projevů tohoto prolínání obou stran byla i skutečnost, že oba vůdčí představitelé levice těchto stran – Pavelc a Aschmann byli pracovníky okresní nemocenské pokladny v Jihlavě a byli tak každodenně v přímém styku. Jejich kancelář v okresní nemocenské pokladně tak fakticky fungovala jako jedno z důležitých center organizování akcí sociálně demokratické levice obou stran v Jihlavě.

Generální stávka sice neproběhla ve všech jihlavských podnicích, ale již v den jejího zahájení, tedy v pondělí 13. 12. se jí podařilo rozšířit do větších podniků, jež byly pro její význam nejdůležitější. V Jihlavě obecně, kromě tabákové továrny, působily podniky spíše střední a menší, což komplikovalo koncentraci dělnictva i jeho organizování. Současně měly v různých podnicích, včetně tabákové továrny, pozice nejen revoluční levicovní sociální demokraté, resp. komunisté obou národností, ale i pracující napojení na jiné politické organizace jako byla pravice sociální demokracie, českoslovenští národní socialisté a další. Vládní komisař města Koráb ve své zprávě tvrdí, že dělnictvo začalo postupně obnovovat práci od středy a ve čtvrtek. V tabákové továrně se začalo plně pracovat ve středu 15. 12. odpoledne, k čemuž zapůsobila i zmíněná ultimativní vyhláška vydaná ředitelstvím podniku. Ve čtvrtek odpoledne vydal svaz průmyslníků výzvu, aby v pátek

158 SOKa Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 1308, kart. 10, fol. 7, 8.

159 MZA, C 47, II. manipulace, kart. 167, sp. zn. Vr IX 1940/20, fol. 243.

160 SOKa Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 1308, kart. 10, fol. 1.

161 MZA, C 47, II. manipulace, kart. 167, sp. zn. Vr IX 1940/20, fol. 23.

162 MZA, C 47, II. manipulace, kart. 167, sp. zn. Vr IX 1940/20, fol. 243.

163 SOKa Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 1309, kart. 10. Zpráva vládního komisaře města Jihlavy Korába předsednictví zemské správy politické v Brně ze 17. 12. 1920.

164 MZA, C 47, II. manipulace, kart. 167, sp. zn. Vr IX 1940/20, fol. 155.

všichni pracující opět nastoupili do práce s pohružkou, že kdo tak neučiní, bude propuštěn. Vedoucí představitelé generální stávky na schůzi konané 16. 12. doporučili, aby od 17. 12. dělnictvo opět obnovilo práci. V Jihlavě tak byla práce ve všech provozovnách plně obnovena od 17. 12.¹⁶⁵

Zpráva vládního komisaře města Jihlavy o průběhu stávky adresovaná předsednictvu zemské správy politické v Brně ze 17. 12. 1920 budí dojem snahy o jisté snížení rozsahu a významu této akce. Uvádí se v ní například: „Stávka v pondělí skutečně také vypukla, ale nebyla všeobecná, poněvadž toliko ve větších podnicích továrních dělnictvo opustilo práci, kdežto četné menší závody plně pracovaly a také jiné dělnictvo mimotovární práci nezastavilo.“¹⁶⁶ Avšak jiná zpráva téhož vládního komisaře vyžádaná předsednictvím zemské správy politické v Brně pokynem z 20. 12. 1920 poskytuje obraz poněkud jiný a přitom založený na konkrétních údajích. Zmíněný zemský úřad si vyžádal souhrnnou informaci o rozsahu a dopadech generální stávky, jež měla obsahovat údaje: 1) kolik pracujících se stávky zúčastnilo, 2) jak dlouho stávka trvala, 3) výše mezd, jež odpovídá pracovní době neodpracované v průběhu stávky, 4) škoda na ziscích či jiné škody vzniklé podnikatelům a kapitalistům v důsledku stávky. U větších podniků měl být přehled vykázán po jednotlivých podnicích, u menších provozoven měly být údaje agregovány.¹⁶⁷

Přehled rozsahu a důsledků generální stávky 13.–16. 12. 1920 v Jihlavě¹⁶⁸

Podnik	Počet stávkujících	Trvání stávky ve dnech	Odpovídající mzda dělnictva	Ztráta na zisku či jiná škoda
Otto Adam & Louis Seidner, továrna na pletené zboží	80	4	6 000	300 000
Městský pivovar	34	4	4 000	
Humanic, továrna na obuv	543	4	40 000	70 000

165 SOkA Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 1309, kart. 10. Zpráva vládního komisaře města Jihlavy Korába předsednictví zemské správy politické v Brně ze 17. 12. 1920.

166 SOkA Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 1309, kart. 10. Zpráva vládního komisaře města Jihlavy Korába předsednictví zemské správy politické v Brně ze 17. 12. 1920.

167 SOkA Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 1309, kart. 10. Pokyn předsednictva zemské správy politické v Brně ze dne 20. 12. 1920. Stávka následkem protistátního hnutí, zjištění škod.

168 SOkA Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 1311, kart. 10.

Josef Nägele, továrna na vlasové výrobky	26	2	544	
Zalábek & spol., továrna na šrouby	22	3	1 300	1 000
Alfred Wilhelm, továrna na plyšové zboží	22	4	1 329	
Fürst & Hausner, továrna na textilní zboží	20	4	1 594	
Rudolf Dobrovolný, pletárna	20	4 ¹⁶⁹	1 200	500
Městský kamenný lom	38	2,5	1 275	
Gustav Epstein, kartonáže	25	4	1 200	3 000
Vogt & comp, pletárna	30	4	3 600	4 000
Krebs & Sohn, továrna na sukna	50	4	5 500	600
Richard Weissenstein, kartonáže	31	4	2 000	
Alois Neumann, brusírna skla	44	4	10 000	
J. Nep. Heimrich, strojírna	32	3	900	2 000
Státní tabáková továrna	1 250	1	40 000	
Richard Pokorný, tiskárna	18	2,5	1 200	
Městská elektrárna	55	2	1 100	
Eisler a synové, parní pila	42	3	5 400	2 000
Frant. Vokáč, továrna na vlasové výrobky	23	1	500	

169 Jinde v podkladech jsou uvedeny 3 stávkové dny. SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 1309, kart. 10, nefol.

Gabriel Kärger, továrna na pletené zboží	86	4	7 000	
26 dalších menších podniků	221	98	15 970	43 850

Z dochované dokumentace je zjevné, že se stávkovalo i v několika desítkách malých provozoven, čemuž zcela neodpovídá vyjádření vládního komisaře města Jihlavy; dokonce i v tiskárně J. Rippel & Sohn, vydávající německé pravicové nacionalistické tiskoviny stávkovalo od 13. do 15. 12. 8 z 12 zaměstnanců.¹⁷⁰

Na rozdíl od stávkujících dělníků se orgány státní moci dopustily ve vyhrocujícím se třídním boji otevřeného násilí, jakým bylo například použití pušek s nasazenými bodáky vůči neozbrojeným demonstrujícím před budovou krajského soudu 15. 12. anebo bití zatčeného Alexandra Skally na četnické služebně 16. 12., které se stalo předmětem laxního vyšetřování úřadů. Poslanec Národního shromáždění Rudolf Merta 17. 12. oznámil obvinění ze Skallova bití vládnímu komisaři města Jihlavy. Skalla byl proto na městském úřadě v této věci vyslechnut a uvedl podrobnosti o svém napadení velitelem četnického oddílu vrchním strážmistrem Rudolfem Nemradem a vyjmenoval svědky, jimiž byli přítomní četníci, městští strážníci a městský úředník. Kromě sepsání protokolu ovšem úřady ve věci nepodnikly nic, což později odůvodňovaly přetížením kapacit úřadu vyšetřováním okolností generální stávky. Mezitím byl soustředěný četnický oddíl 25. 12. 1920 odvolán z Jihlavy a jeho příslušníci tak odjeli bez vyslechnutí. Vyslechnutý městský úředník Jaška uvedl, „že při výslechu Skallově byl sice v téže místnosti přítomen, že však vzhledem ku své nutné práci celé záležitosti se Skalloy si nevšimal...“, což lze ovšem stěží považovat za hodnověrné, „podotýká jen, že vrchní strážmistr Nerad byl tehdy velmi rozčilen a časem křičel...“ Městští strážníci tvrdili, že oni uvedené násilí údajně neviděli.¹⁷¹

Soudní proces s hlavními organizátory generální stávky v Jihlavě Pavelcem a Aschmannem proběhl 16. a 17. 3. 1921 u Krajského soudu v Jihlavě. Josef Pavelec byl odsouzen nepodmíněně ke třem měsícům těžkého žaláře s jedním tvrdým lůžkem měsíčně, Josef Aschmann byl osvobozen.¹⁷² Soudní řízení s oběma

170 V tomto podniku nestávkoval pouze učeň, obchodní sluha a prodavačka. SOka Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 1309, kart. 10, nefol.

171 SOka Jihlava, AMJ od r. 1849, Presidiální registratura, inv. č. 1311, kart. 10, nefol. Koncept odpovědi vládního komisaře města Jihlavy na pokyn o podání zprávy o možném nezákonném jednání státních orgánů vůči organizátorům generální stávky podaný předsednictvem zemské správy politické v Brně z 3. 1. 1921, jenž byl reakcí na interpelaci poslance Národního shromáždění Ladislava Kučery a soudruhů z 15. 12. 1920.

172 SOka Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 1322, kart. 10, nefol.; SOka Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 1332, kart. 10, nefol. Výkaz o výsledku

obviněnými ovšem pokračovalo dále. Pavelc i státní zastupitelství podali proti rozsudku zmateční stížnost Nejvyššímu soudu v Brně, jenž 28. 12. 1921 Pavelcovu stížnost zavrhl; zmateční stížnost státního zastupitelství v některých bodech zavrhl, v jiných jí však vyhověl, zrušil rozsudek a vrátil věc k opětovnému projednání a rozhodnutí nalézacímu soudu.¹⁷³ Rozhodnutím Krajského soudu v Jihlavě z 3. 4. 1922 byl nakonec Pavelc odsouzen nepodmíněně k šesti měsícům těžkého žaláře s jedním tvrdým ložem měsíčně a Aschmann k nepodmíněnému trestu šesti týdnů těžkého žaláře s jedním tvrdým ložem měsíčně a rozsudky nabyly právní moci. Vzhledem k výnosu ministerstva spravedlnosti z 14. 2. 1922 čís. 7658/22, dle něhož prezident republiky 13. 2. 1922 prominul tresty osobám odsouzeným za účast na generální stávce k trestu odnětí svobody kratšímu než 18 měsíců, bylo zahájeno šetření, zda bude Pavelcovi a Aschmannovi udělena milost a bylo nařízeno odložit výkon trestu až do konečného rozhodnutí prezidenta republiky. Vyžádané vyjádření rady města Jihlavy k otázce možnosti prominutí trestu z 1. 7. 1922 vyznělo v případě Pavelce spíše kladně, v případě Aschmanna neutrálně, nikoliv však negativně. Krajský soud v Jihlavě proto na jednání 4. 8. 1922 navrhl ministerstvu spravedlnosti v Praze cestou Moravskoslezského vrchního soudu v Brně, milostí prezidenta republiky oběma odsouzeným tresty prominout. Výsledkem téměř dvouletého jednání bylo usnesení Krajského soudu v Jihlavě z 15. 11. 1922, v němž byl případ uzavřen konstatováním, že „pan president Československé republiky, použiv svého práva udílet milost ve věcech trestních, rozhodnutím ze dne 22. září 1922 nařídil, aby na trestné činy, pro něž byli Josef Pavelc a Raimund Aschmann odsouzeni... bylo použito jeho rozhodnutí z 13. února 1922.“¹⁷⁴

Alexander Skalla byl nepodmíněně odsouzen k šesti týdnům těžkého žaláře s jedním postem a jedním tvrdým ložem, přičemž i v průběhu vyšetřování a soudního řízení prokázal svůj politický postoj, neboť dle znění rozsudku „obžalovaný ... ani neuznává, že neprávě jednal, a za přelíčení ukázal cynickým způsobem svého chování, že nelituje.“ Proti rozsudku podal Skalla zmateční stížnost k Nejvyššímu soudu v Brně, který ji odmítl. K témuž soudu se odvolal proti rozsudku i státní zástupce, na základě čehož tento soud zvýšil uložený trest na tři měsíce těžkého žaláře, zostřeného a doplněného jedním tvrdým ložem měsíčně. Poté, co byla Skalovi pokynem z 27. 5. 1921 zaslána výzva k nástupu trestu do tří dní, podal v červnu Skalla ke Krajskému soudu v Jihlavě žádost o tříměsíční odklad výkonu trestu a v srpnu téhož roku znovu. Nakonec Skalla nastoupil výkon trestu ve

trestního řízení zavedeného v důsledku prosincové stávky proti jihlavským komunistům.

173 MZA, C 47, II. manipulace, kart. 167, sp. zn. Vr IX 1940/20, fol. 225–230.

174 Tresty byly touto prezidentskou milostí obecně prominuty pod podmínkou, že odsouzení nebudou ode dne rozhodnutí prezidenta republiky po dobu tří let odsouzeni pro zločin. MZA, C 47, II. manipulace, kart. 167, sp. zn. Vr IX 1940/20, fol. 257–259.

12:30 hodin 28. 12. 1921. Na Skallu se sice vztahovala amnestie prezidenta republiky z 13. 2. 1922, jež mu nicméně ukončila výkon trestu k 15. 2. 1922 v 9 hodin, tedy o pouhý den dříve, jelikož mu byl výkon trestu původně vyměřen do 16. 2. 1922 do 8:30 hodin.¹⁷⁵

Dne 17. 1. 1921 byli odsouzeni Krajským soudem v Jihlavě Alois Aschenbrenner a Franz Wastl nepodmíněně ke dvěma měsícům těžkého žaláře s dvěma posty měsíčně a Gustav Schneller byl osvobozen. Po odvolání se státního zástupce rozhodl Nejvyšší soud v Brně 4. 8. 1921 o zvýšení trestu těžkého žaláře v trvání čtyř měsíců zostřeného dvěma posty měsíčně. Aschenbrenner podal 1. 12. 1921 a Wastl 10. 12. 1921 prezidentu republiky žádost o prominutí trestu. Oba rovněž podali žádost o odložení nástupu k výkonu trestu do 1. 4. 1922 s odkazem na potřebu zajištění rodiny na dobu uvěznění. Krajský soud v Jihlavě navrhl Moravskoslezskému vrchnímu soudu v Brně odložit začátek uvěznění na 1. 3. 1922, jenž s tím souhlasil. Ve věci uvedené žádosti o prezidentskou milost ji Krajský soud v Jihlavě svým vyjádřením z 1. 2. 1922 podpořil ovšem ve smyslu neprominutí uděleného trestu, nýbrž povolení odkladu výkonu trestu se zkušební dobou pěti let. S ohledem na amnestii prezidenta republiky ze 13. 2. 1922 byl však oběma uložený trest změněn na podmíněný a po uplynutí zkušební doby tří let bezpodmíněně prominut.¹⁷⁶

Ačkoliv byla generální stávka vyvolána zásahem státu do vnitřního politického boje a rozkolu uvnitř ČSDSD, nebyly následné sociální a politické otřesy související s vyhlášením generální stávky zdaleka omezeny pouze na konfrontaci mezi levicí ČSDSD na jedné straně a pravicí ČSDSD, státem a kapitalisty na straně druhé. V případě Jihlavy se do tohoto komplexního konfliktu na straně levice ČSDSD aktivně zapojila i levicová většina DSAP, dokladem čehož bylo nejen společné organizování generální stávky levicí obou sociálnědemokratických stran, ale i skutečnost, že většinu obviněných a odsouzených organizátorů generální stávky v Jihlavě tvořili členové DSAP.

175 Důvodem žádostí o odklad výkonu trestu byla zlá osobní situace, způsobená vazebním vězněním, v důsledku něhož byl propuštěn z práce u jihlavské firmy Budischowsky a ocitl se v dlužích. V dubnu 1921 se mu podařilo získat práci pojišťovacího agenta v Brně, ale ne se stálým platem, nýbrž jen s provizemi. Deklarovaným záměrem bylo vydělat si nejprve prostředky pro uhrazení dluhů a zajištění manželky pro dobu odnětí svobody. MZA, C 47, II. manipulace, kart. 166, sp. zn. Vr IX 1944/20, fol. 44, 56, 60–63, 69, 72.

176 Aschenbrenner a Wastl podali žádost o milost, kterou Krajský soud v Jihlavě svým vyjádřením z 1. 2. 1922 podpořil ve smyslu neprominutí uděleného trestu, ale povolení odkladu výkonu trestu se zkušební dobou na 5 let. S ohledem na amnestii prezidenta republiky ze 13. 2. 1922 byl však oběma trest se zkušební dobou 3 let prominut. MZA, C 47, II. manipulace, kart. 166, sp. zn. Vr IX 1943/20, fol. 46, 62–64, 87, 91, 92, 93, 95–111.; SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, prezidentská registratura, inv. č. 1332, kart. 10, nefol. Výkaz o výsledku trestního řízení zavedeného v důsledku prosincové stávky proti jihlavským komunistům.

V den konání soudního jednání s Pavelcem a Aschmannem využili němečtí komunisté přítomnosti Aschmannova advokáta JUDr. Sterna¹⁷⁷ a 17. 3. 1921 uspořádali v hotelu „Jihlavský Dvůr“ po soudním jednání veřejnou schůzi, jíž se zúčastnilo 800 až 1000 osob, mezi nimiž bylo i mnoho příslušníků jiných politických stran. Stern nejprve hovořil o průběhu soudního řízení a uvedl, „že jakékoliv pronásledování vůdců za ideu socialismu Marxova, ideu tuto nevyhledá, že naopak na místo jednoho uvězněného nastoupí ihned několik jiných.“ V obsírné přednášce hovořil mj. o obraně Sovětského Ruska, dopadech první světové války na pracující a o třídním charakteru státní moci. Stern rovněž zmínil proběhlý liberecký sjezd německých komunistů a cíl vybudovat v Československu komunistickou stranu sdružující pracující bez rozdílu národnosti. Poté hovořil Pavelce a Aschmann, jenž referoval o průběhu sjezdu německých komunistů v Liberci, jehož se jakožto delegát zúčastnil. Za komunistickou mládež vystoupil František Daňhel a shromáždění ukončil předsedající Mopils. Výsledky soudního procesu a průběh následného shromáždění vyhodnotil vládní komisař města Jihlavy ve zprávě z 19. 3. 1921 zasláné předsednictvu zemské správy politické v Brně slovy: „Dle nálady ve schůzi i v městě se jeví, že měl výsledek procesu proti Pavelci a Aschmannovi vzhledem k osvobození Aschmanna a k výši trestu uloženého Pavelcovi pro stranu komunistickou příznivý a posilující účinek.“¹⁷⁸

Význam, který generální stávka pro formování jihlavské radikální levice měla, dokládá její připomenutí na veřejné schůzi s názvem „výročí prosincových událostí“ konané 11. 12. 1921 v Dělnickém domě za účasti asi 160 osob. Výstupem setkání, na němž hovořili především hlavní aktéři organizace stávky Pavelce a Aschmann, byla rezoluce požadující zejména propuštění dosud vězněných komunistů.¹⁷⁹

Generální stávka se stala rovněž katalyzátorem dovršení politického rozporu uvnitř ČSDSD i v Jihlavě. Projevem toho byl dopis zformulovaný již 14. 12. 1920, který zaslali místní předáci pravice ČSDSD JUDr. Rudolf Veverka a František Ulrich vládnímu komisaři města Jihlavy, v němž jej informovali o organizačním rozkolu strany.¹⁸⁰

177 JUDr. Immanuel Stern pocházel z nedaleké Třešti ze vzdělané rodiny místního židovského rabína.

178 SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 1322, kart. 10, nefol.

179 SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 1361, kart. 10, nefol.

180 V listu uvedli: „Rozvrat v česko-slovenské straně sociálně demokratické, z níž odštěpila se skupina stojící na podmínkách III. Internacionály, aby na místo demokracie a parlamentárního postupu uplatňovala systémem dělnických rad diktaturu, přivodil i v Jihlavě důsledek, že i v Jihlavě vymkl se velký počet politických osob z vleku komunistů a že zeskupil se na podkladě starého programu česko-slovenské strany soc. demokratické jako politická organizace téže strany v Jihlavě. Činíme toto oznámení, aby při veškerých otázkách, z nichž podle zákonů

V době, kdy probíhalo trestní řízení proti protagonistům generální stávky, postupovalo organizační vyčleňování levice ČSDSD a DSAP a ustavování jejich samostatných organizací. Nejprve 6. 2. 1921 uspořádala levice DSAP svoji okresní konferenci, na níž založila komunistickou organizaci a vyslovila se pro připojení ke III. Internacionále. Uvítala svolání celostátního stranického sjezdu německých komunistů, jenž se uskutečnil ve dnech 12. až 15. 3. 1921 v Nových Pavlovicích u Liberce, a zvolila na tento sjezd svého delegáta,¹⁸¹ jímž byl Raimund Aschmann (srv. výše). Následně se 27. 3. 1921 uskutečnila v kavárně Apollo v Jihlavě krajská konference levice DSAP svolaná představitelem strany Raimundem Aschmannem, který na dotaz policejního ředitelství v Jihlavě uvedl, že levice dbala na důvěrnost konference ani ne tolik kvůli úřadům jako kvůli sociálnědemokratické pravici. Na konferenci se jednalo o zřízení krajského sekretariátu německé sociálnědemokratické levice v Jihlavě, o sanování novin levice Volkswille, které utrpěly značné ztráty konfiskacemi, dále o vytvoření tiskového fondu, o agitaci a o způsobu plánovaného spojení organizací českých a německých komunistů. Konference se zúčastnilo 23 delegátů; z Brna se jako hosté zúčastnili Emanuel Hermann a Franz Hoschitzky. Pozván byl rovněž poslanec Karl Kreibich, který se však omluvil.¹⁸²

Souběžně proběhl ve dnech 12. a 13. 2. 1921 v Jihlavě župní sjezd Československé sociálně demokratické strany dělnice (levice). Předsednictví moravské zemské správy politické si vyžádalo od okresního hejtmána v Jihlavě zprávu o této akci, jenž informoval, že na sjezd nebyl vyslán okresním úřadem ani vládním komisařem města žádný úředník. O akci se dozvěděl místní policejní úřad náhodou, když civilní policejní agent zpozoroval příchod většího množství lidí do domu konání sjezdu a vyptával se přítomných, co se tam koná. Následně, jelikož usoudil, že se jedná o uzavřenou akci pro zvané, se vzdálil. Ze státních ozbrojených složek zareagovalo ze své vůle pouze posádkové velitelství v Jihlavě, jež nařídilo pohotovost malého oddílu.¹⁸³ Na konferenci došlo k osamostatnění levice a ustavení župní komunistické organizace v duchu podmínek III. Internacionály. Vedle řady jiných na ní vystoupil Josef Pavelec, zástupce německých komunistů Aschmann a s hlavním referátem poslanec Rudolf Merta. Závěrečná rezoluce definovala jako hlavní cíl hnutí „uskutečnění socialistické republiky“.¹⁸⁴

a nařízení vlády nutno bráti zřetel na organisace politických stran, i na místní organisace česko-slovenské strany soc. demokratické původního programu vzat byl patřičný zřetel.“ SOKa Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 1313, kart. 10, nefol.

181 Šimka, A., ed. et al.: Historický kalendář dělnického hnutí, s. 17, 27.

182 SOKa Jihlava, OÚ-ONV Jihlava do r. 1949, Presidiální registratura 1851–1949, inv. č. 6002, inv. č. 6130, kart. 45.

183 SOKa Jihlava, OÚ-ONV Jihlava do r. 1949, Presidiální registratura 1851–1949, inv. č. 6113, kart. 46.

184 Šimka, A., ed. et al.: Historický kalendář dělnického hnutí, s. 27.

Okresní konference levice ČSDSD 16. 4. 1921 zvolila Aloise Včeličku a Františka Munducha delegáty ustavujícího sjezdu Komunistické strany Československa,¹⁸⁵ který se uskutečnil 14.–16. 5. 1921 v Praze.

Dalším krokem ustavování německé sekce KSČ, o němž informovala Bezirksorganisation Iglau der kommunistischen Partei in der tschechoslovakischen Republik (deutsche Abteilung), byla ustavující schůze spolku Kommunistischer Verein für den Bezirk Iglau, která se uskutečnila 4. 7. 1921 v Hotelu U tří knížat v Jihlavě. Předsedou organizace byl zvolen Raimund Mopils.¹⁸⁶

Po ustavení samostatných národních komunistických organizací následoval rychlý proces jejich sloučení do jednotné komunistické organizace. Stejně jako na celorepublikové úrovni se ještě před národnostním sjednocením KSČ ustavila i v Jihlavě 5. 3. 1921 nacionálně jednotná župní organizace Komunistického svazu mládeže.¹⁸⁷ A podobně ještě před celorepublikovým sjednocovacím sjezdem KSČ uspořádaným ve dnech 30. 10. až 4. 11. 1921 v Praze proběhla 9. 10. slučovací konference X. jihlavské župy KSČ, jíž se zúčastnilo 59 delegátů ze 46 organizací. Završením sjednocovacího procesu se stalo sloučení městské německé a české sekce KSČ v Jihlavě 13. 11. 1921, jejímž důvěrníkem byl zvolen Alois Včelička.¹⁸⁸

Podobný vývoj jako v sociálnědemokratických stranách proběhl i v odborovém hnutí. Zatímco ještě na všeodborové župní konferenci 3. 4. 1921 v Jihlavě byla schválena rezoluce orientovaná na amsterodamskou internacionálu, odmítlo na krajské všeodborové konferenci pořádané 21. 5. 1922 v jihlavském Dělnickém domě 95% organizací amsterodamskou internacionálu a podpořilo internacionálu moskevskou. Stejný výsledek měla konference odborových organizací v Jihlavě 14. 8. 1921, kde po bouřlivé diskusi podpořilo 45 z 50 delegátů požadavek na napojení na odborovou internacionálu v Moskvě.¹⁸⁹

Dne 4. 12. 1922 se v Dřevěných Mlýnech (dnes součást Jihlavy) uskutečnila veřejná schůze pořádaná župním sekretariátem KSČ v Jihlavě na téma „Hospodářská krize a nezaměstnanost“. Vedle místního představitele německých komunistů Raimunda Mopilse na ní vystoupil poslanec Rudolf Merta, který vedle jiného kritizoval vládní angažmá sociální demokracie a prosazoval politiku jednotné fronty dělníků „a to i přes hlavy vůdců“. Odsoudil vysoké výdaje státu na zbrojení a zcela nedostatečné na sociální politiku a podporu pracujících a neza-

185 Šimka, A., ed. et al.: Historický kalendář dělnického hnutí, s. 28.

186 Registraci spolku úřady opakovaně a s různými zdůvodněními vztahujícími se ke znění stanov zakazovaly. SOkA Jihlava, AMJ od r. 1849, Politická registratura, inv. č. 1797, kart. 407, fol. 3, 4, 5, 6, 7. Tamtéž, inv. č. 1798, nefol.

187 Šimka, A., ed. et al.: Historický kalendář dělnického hnutí, s. 27.

188 Tamtéž, s. 29, 30.

189 Tamtéž, s. 25, 28, 29, 30.

městnaných. Mopils mj. hovořil o příčinách nezaměstnanosti, v souvislosti s čímž zmínil rozbití Rakouska-Uherska, z něhož, jak uvedl, Československu sice zbyly tři čtvrtiny průmyslu, ale vláda se podle jeho vyjádření nesnažila získat sousední státy pro přátelské vztahy, což lze vyložit jako implicitní kritiku čechoslovakistického nacionalismu vládnoucí třídy a vlády Československa. Na závěr schůze byl zvolen a ustaven výbor nezaměstnaných, tvořený pěti členy německé a šesti členy české národnosti.¹⁹⁰ Jak ukazuje například uvedená schůze, odrážely se v pozicích a působení KSČ současně všechny tři sledované konfliktní linie, přičemž nejméně výraznou se přitom ukazovala štěpící linie nacionální.

O hloubce dokonaného rozkolu v původním sociálnědemokratickém hnutí, polarizaci vztahů mezi jeho výslednými organizacemi i jejich poměrové síle v jihlavských podmínkách ve sledovaném období nelze pojednat využitím kvantifikovaných údajů o společenské/volební podpoře výsledných politických stran ve volbách, protože volby s účastí KSČ (a ČSDSD a DSAP) probíhaly až v letech následujících. O závažnosti a dopadu kritické křížovatky internacionální revoluce a rozporu, který zrodila, poskytují však dosti výmluvný obraz okolnosti příprav a průběhu oslav 1. máje v roce 1922. Dne 19. 4. svolala odborová organizace železničních zřízenců zástupce ČSDSD a KSČ, jíž se zúčastnili i zástupci dalších odborových skupin. Po úporném čtyřhodinovém jednání bylo údajně dohodnuto, že politické strany ustoupí od pořádání samostatných májových oslav a za podpory uvedených politických stran uspořádají oslavu odborové organizace. Následujícího dne ovšem změnilo místní vedení KSČ svůj postoj, přičemž určující úlohu přitom přisouvali sociální demokraté v textu antikomunistického letáku, jenž na tento vývoj reagoval, protestní iniciativě Raimunda Aschmanna.¹⁹¹ KSČ a sociální demokraté, za jejichž zastoupení lze v zásadě považovat část vedení uvedených odborových organizací, tak uspořádali vedle československých národních socialistů, lidovců a německých sociálních demokratů prvomájové oslavy samostatně. Ilustrativní jsou počty účastníků shromáždění pořádaných jednotlivými subjekty. Zatímco tábor lidu KSČ navštívilo asi 2 500 osob, veřejné schůze jejich českých sociálnědemokratických konkurentů podpořilo 200 osob a oslavu DSAP jen 100 sympatizantů. Podrobnosti o neúspěchu shromáždění sociálnědemokratických odborů vyložil představitel ČSDSD Pavel Havránek, který uvedl, že jejich akce měla být původně shromážděním odborových organizací, avšak komunisté rozvinuli rozsáhlou protiagitaci a strhli všechny odborové organizace pro svůj tábor lidu. Také železniční zřízenci organizovaní v „Unii“, kteří měli tvořit jádro tábora

190 SOkA Jihlava, OÚ-ONV Jihlava do r. 1949, Presidiální registratura 1851–1949, inv. č. 6445, kart. 48.

191 SOkA Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 1379, kart. 11, nefol. Leták sociálnědemokratických odborových organizací k 1. máji 1922.

odborových organizací a měli s vedením odborového sdružení smluveno místo tábora lidu na současném Masarykově náměstí byli asi vlivem předsedy „Unie“ komunisty Munducha, jenž byl starostou obce Dřevěné Mlýny, převedeni do tábora komunistů, takže došlo k paradoxní situaci, kdy se shromáždění organizovaného odborovými organizacemi nakonec nezúčastnili odboráři, kteří podpořili tábor lidu KSČ, ale pouze příslušníci ČSDSD.¹⁹²

Závěr

Konfliktní linií, která utvářela základní nastavení politického konfliktu i strukturování politické obce v městě Jihlavě v prvních (i následujících) letech existence Československé republiky byl rozpor centrum-periferie čili nacionální konflikt, který nejen produkoval dva dominantní stranickopolitické bloky (český a německý), ale určoval i společensky převažující rovinu politického diskursu a byl důvodem pro zasahování státu do místní správy věcí veřejných v podobě ustanovování vládních komisařů města Jihlavy. Je možno se domnívat, že logika této konfliktní linie se hrála svoji úlohu i v úředním rozhodnutí o zneplatnění výsledků obecních voleb z roku 1919 a později rovněž ve vládním rozhodnutí o spojení obcí Jihlavy a Dřevěných Mlýnů v roce 1923, jehož výsledkem bylo zvrácení bytí nevelké německé většiny ve městě, a tudíž vytvoření podmínek pro získání kontroly nad správou města nikoliv pouze prostřednictvím dosazovaných vládních komisařů města Jihlavy, ale prostřednictvím dosahování volební většiny dominujícím blokem českých politických stran. Skutečnost, že tato konfliktní linie mimořádně polarizovala jihlavskou politickou obec, dokládají násilnosti následující po oslavách jihlavského slunovratu v roce 1920, jež současně odhalily, jak nestabilizované byly pozice československé státní moci na úrovni městské správy vedené vládním komisařem města Jihlavy, jenž byl zpočátku konfrontován se situací, kdy se nemohl opřít o dostatečné kádry českého úřednictva a městské policie. Rozdělenost jihlavské politické obce dokumentují výsledky zneplatněných obecních voleb z roku 1919, a zejména parlamentních a obecních voleb z roku 1920. Ve všech těchto volbách získaly německé politické strany oproti českým politickým stranám nadpoloviční většinu hlasů. Procentní poměr volebních zisků českých a německých stran a židovské kandidátky v zneplatněných obecních volbách v roce 1919 byl 34,54:62,85:3,61; ve volbách do poslanecké sněmovny Národního shromáždění v roce 1920 vykazoval hodnoty 40,45:56,4:3,12 a v obecních volbách roku 1920 představoval 44,1:53,2:2,7.

Význam konfliktní linie práce-kapitál se projevoval zejména ve vysokých volebních ziscích ČSDSD a DSAP (46,77 % v zneplatněných obecních volbách v roce 1919; 46,34 % hlasů ve volbách do poslanecké sněmovny Národního shromáždění

192 SOKA Jihlava, AMJ od r. 1849, presidiální registratura, inv. č. 1379, kart. 11, nefol. Relace starosty města Jihlavy předsednictví zemské správy politické v Brně o oslavách 1. máje 1922.

v roce 1920; 44,7% v obecních volbách roku 1920) a z toho jak plynoucí aktivní přítomnosti ve volených sborech, tak i v jejich značné mobilizační kapacitě při organizování manifestací pracujících a nezaměstnaných, kterou dokázaly vytvářet značný tlak na úřady jak na městské tak okresní úrovni. Zřejmě této skutečnosti lze přičítat to, že organizované dělnické hnutí v Jihlavě využívalo k prosazování svých požadavků spíše působení svých volených zástupců, případně nátlaku v podobě masových veřejných shromáždění, než pořádání stávkových akcí. (Situace v jiných obcích okresu, kde v tomto období probíhala řada stávek, byla v tomto směru ovšem odlišná.) Vypovídá to o síle a vlivu levicových třídně definovaných politických stran a s nimi spojených organizací, především odborů. Nejen v rovně symbolické, ale i mocenské dokládá význam rozporu práce-kapitál akt volby starosty v prosinci 1920, kdy společensko-politická váha konfliktní linie práce-kapitál posilovaná vahou konfliktní linie internacionální revoluce promítnutá do jejího organizačního vyjádření dosáhla takové závažnosti, že převážila význam nacionální konfliktní linie, když se zformovaly dva stejně silné politické bloky složené z politických stran napříč nacionálním rozdělením politické obce, jež lze charakterizovat jako blok systémově prokapitalistický a blok prosocialistický. Je otázkou, jak by státní moc reagovala v případě, kdyby byl los přisoudil pozici starosty města s takovým významem, jaký Jihlava měla, komunistickému politikovi Raimundu Aschmannovi.

Velkého významu nabyl vliv kritické křížovatky internacionální revoluce, která polarizovala situaci uvnitř sociálnědemokratického hnutí obou hlavních národností. Výsledkem bylo zformování silné marxistické levice uvnitř ČSDSD a DSAP, která v letech 1919 až 1921 deklarovala pravicové křídlo v obou stranách a plně převzala akční iniciativu. Projevem byla stále rostoucí spolupráce, provázanost a akční jednota, jež se plně projevila v organizaci a průběhu generální stávky v prosinci 1920. Její význam spočíval především v dokonání rozkolu mezi pravicí sledující linii třídní spolupráce opírající se o ideologii, jejímž podstatným prvkem byl třídně akomodující nacionalismus, a levicí prosazující koncepci internacionálního třídního boje za socialistický stát v obou sociálnědemokratických stranách. Vyvrcholením působení tohoto rozporu se stalo formální organizační sjednocení organizací českých a německých komunistů v rámci KSČ v Jihlavě v druhé polovině roku 1921, a to v kontrastu s ČSDSD a DSAP, které až do konce existence Československé republiky nepřekročily nacionální bariéru směrem k organizačnímu sjednocení.

Výsledkem působení štěpících linií v letech 1918 až 1921, určujícím strukturu a logiku fungování stranickopolitického systému v Jihlavě až do roku 1938, tak bylo vytvoření systému dvou nacionálních stranickopolitických bloků českých a německých politických stran doplněných o svébytný pól, který představovala internacionálně profilovaná KSČ.

Jihlava at the Time of Escalated National and Class Conflicts during 1918–1922

Using the methodological tools of the cleavage theory and critical junctures presented by the Norwegian sociologist and political scientist Stein Rokkan, the text describes the fundamental conflicts and their structural and dynamic expression in the town of Jihlava with mixed nationalities during the constitution and stabilisation of the Czechoslovak Republic in the years 1918–1922. The Czech-German national cleavage produced two blocs of political parties with a slight German prevalence. The most escalated manifestation of the national cleavage dates from June 1920 with bloody acts of violence during the unpermitted procession to the city centre as part of the German celebration of the solstice. The labour-capital cleavage gave rise to the strong Czech and German Social Democratic Parties with more than 44–46% of the votes. The critical juncture of the international revolution led to a deep dissension inside the social democratic movement, absolute prevalence of leftist wings in the two national social democratic parties, their close collaboration, and eventually their joining to form the relevant communist party.

*Gustav Gross
Muzeum Vysočiny Jihlava,
inv. č. Ji-21/E/4187*

*Rudolf Jung
Archiv Poslanecké sněmovny, fond
Poslanci a senátoři Národního a Federálního shromáždění, inv. č. 1055, spis
poslance Rudolfa Junga.*

*Ludvík Chlum
Muzeum Vysočiny Jihlava,
inv. č. Ji-21/B/27.*

*Vinzenz Inderka
Muzeum Vysočiny Jihlava,
inv. č. Ji-21/E/3095*

*František Hovůrka
Muzeum Moravská Třebová, přír. č.
514/70, Gedenkbuch 2 der Stadt Mährisch
Trübau 1928–1932, s. 219.*

*Dominik Koráb
SOKA Jihlava, Školská matice
jihlavská Jihlava, inv. č. 34.*

Hans Krczal
Mährischer Grenzbote,
25. 8. 1955, Folge 16, s. 4.

Othmar Oberrenner
Muzeum Vysočiny Jihlava,
inv. č. Ji-21/E/641

Raimund Aschmann
Soukromý archiv Josefa Aschmanna.

Josef Pavelec
Muzeum Vysočiny Jihlava, č. neg. 21830